

Kronotaksa spljetskih nadbiskupa.

(Od razorenja Solina do polovice XI. vijeka.)

Pišu: Don Fr. Bulić
Dr. J. Bervaldi.

Raspravljajući u Kronotaksi Solinskih biskupa o vrijednosti njihovih Kataloga[1], rekosmo (na strani 342.) malo riječi o postanku crkvene hijerarhije u Spljetu. Ne htjedosmo tu zaći u potankosti, jer bi nas to bilo daleko odvelo od našega cilja. No kada je jednom dovršena Kronotaksa solinskih biskupa i kritika njihovih Kataloga, osvrnut ćemo se u kratko i na prve vijekove spljetske crkve, ove direktne baštinice stare solinske crkve, jer nekoja pitanja, kano na pr. ona o umetnuću nekojih biskupa megju solinske biskupe i o premetnuću drugih megju spljetske biskupe, što je učinio sastavljač Rimskog Kataloga, — pitanja ne izvedena ondje do kraja, postat će jasnija ovom radnjom. Nije nam ni ovdje namjera pisati povijest ovih biskupa, nego ustanoviti historičke osobe, koje su sjedile na spljetskoj biskupskoj stolici, od razorenja Solina do polovice XI. v., to jest do nadbiskupa Dabrala (god. 1030.), i utanačiti dobu njihova biskupovanja. Dalje ne idemo, jer od Dabrala unaprijeda slažu se u glavnomu svi Katalozi i nema osobitih prijepornih pitanja glede kronologije spljetskih nadbiskupa. Pri ovomu držat ćemo se iste metode istraživanja, koje i u Kronotaksi solinskih biskupa, pozvat ćemo naime u pomoć izvore prvoga reda, za koje zub pristranosti ne može zapeti, ali nećemo zabaciti ni one drugoga reda, davajući im, dakako, onu vrijednost i važnost, koju zaslužuju.

Doba, koje zaokružismo u ovoj raspravi, ne samo da je najznamenitije za biskupsku stolicu spljetske crkve, nego u

[1] *Bogoslovska Smotra* (III) god. 1912., sv. I.—IV.

glavnom naliči povijesti crkvene hijerarhije u Solinu. I s ovog pogleda ova će rasprava baciti nove svjetlosti s jedne strane na drugu i rasvijetlit će bolje neke tamne tačke porijetla ovih dviju crkava.

Ivan Ravenjanin nadbiskup.

Prije nego ugjemo u samu raspravu, red je da rečemo nekoliko riječi o razorenju Solina, jer je ovo polazna tačka za našu zadaću.

Novija istraživanja dokazala su, da je Solin bio porušen od varvara oko god. 615[2]. Ovim se ne slažu stariji pisci[3]. Po njima Solin bi bio pao god. 639.—640. Savremeni dokumenti ovo ne kažu, ali pozniji historičari dogjoše do ove godine, tumačeći slabo neke odnosne vijesti u Liber Pontificalis. Po ovomu, tada vladajući papa Ivan IV. (god. 639.—641.), rodom Dalmatinac, poslao je u ove krajeve opata Martina, da otkupi sužnje i sabere moći mučenika, te ih prenese u Rim. »*Iohannes, natione Dalmata, ex patre Venantio scolastico, sedit ann. I. mens. VIIII. dies XVIIII. Hic temporibus suis misit per omnem Dalmatiam seu Histriam multas pecunias per sanctissimum et fidelissimum Martinum abbatem propter redemptionem captivorum qui depraedati erant a gentibus. Eodem tempore fecit ecclesiam beatis martyribus Venantio, Anastasio, Mauro et aliorum multorum martyrum, quorum reliquias de Dalmatias et Histrias adduci praeceperat, et recondit eas in ecclesia suprascripta, iuxta fontem Lateranensem, iuxta oratorium beati Iohannis evangelistae, quam ornavit et diversa dona optulit*[4]. . .,« Bez dvojbe Ivan IV. poslao je ovih godina opata Martina u Dalmaciju, ali se iz toga ne da zaključiti, da je neposredno pred ovim godinama Solin bio porušen. Papa Ivan nije prije mogao opremiti Martina, da pomogne svojim domorodcima, jer nije bio Papa, dosljedno nije bio u stanju da to učini, obzirom na materijalna sredstva i moralni upliv, koji je jedino kao Papa imao.

Svi Katalozi, bez razlike, nose da je Ivan, rodom iz Ravene, bio prvi spljetski nadbiskup. Evo što o njemu piše Toma Arcidjakon: »*Interea summus pontifex misit quendam legatum Johannem*

[2] *Bullet. di archeol. e stor. dalm.* 1906. str. 268. sl; 1910. str. 136. sl.
[3] Oni su većim dijelom navedeni u *Bull. Dalm.* g. 1906. str. 268.
[4] *Liber Pontificalis* ed. Duchesne T. I. str. 330.

nomine, patria Rauenatem, qui partes Dalmatie et Chrouatie peragrando, salutaribus monitis christicolas informaret. In ecclesia autem salonitana, a tempore subuersionis presul non fuerat ordinatus. Venerabilis ergo Johannes cepit clerum et populum exhortari, ut archiepiscopatum ciuitatis antique intra se instaurare deberent; quod illis ualde gratum extitit et acceptum. Tunc coadunato clero, ut moris erat, electio in persona predicti Johannis concorditer ab omnibus celebrata est. Qui per dominum papam consecratione suscepta, tamquam bonus pastor ad proprias oues accessit, non animo cumulandi pecunias, cum ecclesia tunc esset pauperrima; sed caritatis studio de animarum salute lucrum spirituale querere satagebat. Ipsi concessum est a sede apostolica, ut totius dignitatis privilegium, quod Salona antiquitus habuit, optineret ecclesia Spalatensium«.[5]

Dakle Papa, koga Toma ne imenuje, posla nekoga poslanika Ivana, rodom iz Ravene, u Dalmaciju i Hrvatsku, da poúči njihove stanovnike u vjeri kršćanskoj. Ovaj nagovori spljetske gragjane, da izaberu nadbiskupa, koga od razorenja Solina još nijesu imali, a gragjani se rado odazvaše njegovu pozivu, te izabraše istoga poslanika Ivana za svoga biskupa. Sam Papa posveti u Rimu Ivana biskupom, koji se povrati megju svoje stado, da se brine za njihove duše, a ne da sakuplja novac, jer je tada crkva bila veoma siromašna. Preko njega dobi spljetska crkva sve povlastice, koje je jednom imala solinska crkva.

Je li ovaj nadbiskup Ivan historička osoba? Nemamo nijednog savremenog dokumenta, koji bi nam ovo posvjedočio. Sve što o njemu znamo, to je ono, što smo naveli ovdje, a što je napisao Toma arcidjakon, crkveni pisac XIII. v. († 1268.).

Msgr. Duchesne bio je prvi, koji je nazad malo godina metnuo u sumnju povjesničku osobu Ivana Ravenjanina. Govoreći o apoštolskom porijeklu solinske crkve, o prenosu moći sv. Dujma, o borbama IX. v. glede slavenske liturgije, piše, da je papa Ivan X. (914.—928.) sazvao dva put preko svojih elgata, pokrajinski sabor u Spljetu, da se urede crkveni odnošaji megju Latinima i Hrvatima, pa nastavlja doslovno: „Ivan X. (Papa) može se dakle smatrati reorganizatorom dalmatinske crkve. Poznato je, da je prije nego je postao Papom, bio dugo vremena biskupom u Raveni. Jer je bio premješten iz jedne stolice na drugu, bio je smatran u ono doba nezakonitim Papom

[5] *Histor. Salonitana* ed. Rački str. 33.

i mnogi nastaviše zvati ga Ivanom iz Ravene. Odatle, mislim, nastala je spljetska legenda, po kojoj bi ona crkva i njezina metropolitanska pokrajina bila obnovljena od nekog Ivana Ravenjanina, legata jednoga pape, koga se ne imenuje i koji bi bio poslije razorenja Solina prvi nadbiskup spljetski".[6]

Po Duchesnu dakle, Ivan Ravenjanin, prvi nadbiskup spljetski, bio bi legendarna osoba, stvorena na temelju osobitih odnošaja, koje je papa Ivan X. imao sa Spljetom i sa cijelom spljetskom metropolitanskom pokrajinom, a koji Ivan bijaše nadbiskup Ravene, prije nego je postao rimskim Papom.

Mnijenje Duchesnovo, i ako se ne može poprimiti, ne može se naprosto ni zabaciti. Za Ivana Ravenjanina, kako rekosmo, nemamo nikakvih direktnih historičkih dokaza, da bi ga se imalo ubrojiti megju spljetske nadbiskupe i smatrati utemeljiteljem crkvene hijerarhije. I ako dakle ovo mnijenje nije bez temelja, mi se ipak s njime ne slažemo. Za Ivana Ravenjanina nema dokaza prvog reda, istina je, ali ima nekoliko drugoga reda, koji svi skupa uzeti, vojuju za historičko opstojanje ovoga nadbiskupa.

U prvom redu imamo Tomu Arcidjakona. Nije njegova Historia Salonitana[7] u svemu vjerodostajna, da joj se mora slijepo vjerovati; nije Toma savremenik ovih dogagjaja, da ih je mogao vjerno opisati, ali nije od njih ni mnogo vijekova odaljen. Spomen na prvog spljetskog nadbiskupa nije stvar tako male važnosti, da bi se moglo svjedočanstvo Tomino zabaciti kao skroz nepouzdano. Uspomena na prvog spljetskog nadbiskupa, na njegov organizatorni rad u crkvi spljetskoj, mogla je legenda uzveličati i poljepšati, ali nije vjerojatno, da bi bila sve iz temelja izmislila.

[6] *Le Provincial romain au XII. siècle* u *Mélanges d' Archéologie et d'histoire de l' École française de Rome.* Année XXIV (1904.) fasc. I. p. 106. *„Jean X. peut donc être considéré comme le réorganisateur de l' eglise dalmate. On sait qu' avant d' être pape il avait été longtemps évêque de Ravenne; cette translation le fit considérer, en ce temps-là, comme un pape illégitime et bien des gens continuèrent à l' appeler Jean de Ravenne. De là, je pense, dérive la légende de Spalato, d' après la quelle cette église et sa province métropolitaine auraient été rétablies par un certain Jean de Ravenne, légat d' un pape qu' on ne nomme pas, et qui aurait été, après la destruction de Salone, le prémier archevêque de Spalato.“*

[7] O vjerodostojnosti *Historiae Salonitanae* Tome Arcidjakona vidi Rački u *Književniku* I. str. 358. sl.; Marczali, *Ungarns Geschichtsquellen im Zeitalter der Arpaden.* Berlin 1882., str. 116. sl.

Katalozi, svi do jednoga, nose Ivana Ravenjanina kao prvog spljetskog nadbiskupa. Vidjeli smo, da u Katalozima ima dosta pljeve, ali da je u jezgri povjesnička bitnost sačuvana. Osoba, o kojoj se svi Katalozi slažu, mora se uzeti u obzir, i ako su ovi izvori drugoga reda.

Obzirom dakle na Tomu Arcidjakona i na jednodušno svjedočanstvo Katalogâ, držimo, da je u istinu opstojao jedan biskup imenom Ivan Ravenjanin i da je on utemeljitelj crkvene hijerarhije u Spljetu.

Nastaje sada drugo pitanje, mnogo važnije od prvoga: kada je Ivan Ravenjanin biskupovao, kada je naime počela crkvena hijerarhija u Spljetu?

Tradicija hoće, da je prošlo veoma malo godina megju razorenjem Solina i osnutkom spljetske biskupije. Po ovoj tradiciji god. 639. bio bi Solin porušen, a već god. 650. bio bi Spljet imao svoga biskupa, u osobi Ivana Ravenjanina.

Katalog Rimski, koji nije u neprilici — kako smo vidjeli — sa nijednim biskupom solinskim, nije ni sa Ivanom Ravenjaninom. Po ovomu Katalogu Ivan je biskupovao od god. 650. do god. 680. S ovim se dakako slaže i Škematizam spljetske biskupije. Iz kojega su izvora ove godine izvagjene, ne nosi spomenuti Katalog. Niti Farlati to ne spominje, nego što se je on, odmah u početku, pri svom općemu osvrtu na Kataloge, pozvao na Tabulae rimske, o kojima, kako vidjesmo, ništa potanje ne govori.

Toma Arcidjakon, jedini stari pisac iz XIII. v., koji prvi donaša nekoliko vijesti iz života Ivanova, ne kaže, kada je on postao spljetskim biskupom, ni koji ga je Papa poslao kao legata u Dalmaciju. Dok o drugim biskupima, koje kasnije navagja, nosi dobu njihova biskupovanja, za ovoga najvažnijega ne zna ništa, dapače ni koji ga je Papa poslao, ni koji ga je Papa posvetio. Ali odmah iza Ivana Ravenjanina navagja Toma biskupa Justina, o kojem kaže, da je biskupovao godine 840. »*Denique post Salone interitum in Spalato hos inuenimus antiquiores fuisse antistites: Justinus archiepiscopus extitit anno incarnationis octingentesimo quadragesimo; Marinus archiepiscopus fuit tempori Caroli regis et Branimiri ducis Sclauoniae; Johannes archiepiscopus fuit anno domini nongentesimo quarto decimo tempore Tamislavi ducis; Martinus archiepiscopus fuit anno domini nongentesimo septuagesimo tempore Theodosii imperatoris et Dirsci(s)claui regis*«. (Str. 36.)

Ako Toma Arcidjakon, pisac XIII. v. znade za Ivana Ravenjanina, koji bi po legendi bio biskupovao u drugoj polovici VII. v., kako je to, da ne znade za nijednoga biskupa iz konca VII. v., iz cijeloga VIII., pa ni iz prvoga dijela IX. vijeka? Može se donekle razumijeti, da je mogao iščeznuti jedan ili drugi biskup, pa da se je mogao djelomice i njihov red zamijeniti, ali da za prvih 190 godina, kroz koje bi razdoblje bila tobože opstojala biskupija u Spljetu, da Toma ne zna, nego samo za jednoga biskupa, i to za samoga Ivana, to je nerazumljivo, nevjerojatno. I ovo je tim nevjerojatnije, što bi on znao za prvoga biskupa iz god. 650.—680., a ne bi znao za njegove nasljednike sve do god. 840.

Nego dopustimo za čas, da se je sačuvala uspomena na biskupa Ivana iz druge polovice VII. vijeka, a da je od svih ostalih biskupa uspomena iščezla. Toma je bar ovo imao znati. Ako je on iz dokumenata, ili kako drugačije bio osvjedočen, da je Ivan Ravenjanin bio biskup malo godina iza razorenja Solina, te je njega kao takova smatrao i kao takova uzeo, je li moguće, da bi on odmah iza njega preskočio u povijesti na biskupa iz god. 840., a da ne bi bio barem kazao, da je iščezla spomen na Ivanove nasljednike, i to za preko jedan vijek?

Istina, poglavlje XIII. Tomine povijesti nosi naslov: *Cathalogus Archiepiscoporum, de quibus extat memoria*, ali opažamo, da u ovomu poglavlju Toma govori samo o biskupima IX. i X. v. i da je u ovomu jedan ili drugi biskup izostavljen, zato on kaže *de quibus extat memoria.* Da bude pak u istinu iščezla svaka spomen o biskupima spljetskim za 160 godina, t. j. od smrti Ivana Ravenjanina (g. 680.) do Justina (840.), bio bi to Toma drugačije istaknuo, ako ne u naslovu poglavlja, a to barem u tekstu.

Kada Toma ne spominje nasljednike Ivanove iz VII., VIII. i djelomice iz IX. v., kada ne kaže kada je Ivan bio biskupom, ni koji ga je Papa u Dalmaciju poslao, onda se ne može uzeti za povjesničku istinu kasnija predaja, da je odmah iza razorenja Solina bila osnovana crkvena hijerarhija u Spljetu, dapače moramo zaključiti, da je Ivan Ravenjanin biskupovao mnogo kasnije.

Toma svršivši vijesti o Ivanu Ravenjaninu i o prenosu moćiju sv. Dujma i Staša iz Solina u Spljet nastavlja: »*Igitur duces Sclauoniae habere ceperunt in magna ueneratione ecclesiam beati*

Domnii, donantes ei praedia et possessiones multas, decimas et oblationes corde ylari offerentes.« (Str. 35.)

Dokumenti svjedoče, da su hrvatski banovi i vladari počeli darivati crkvu sv. Dujma i njezine biskupe tek IX. v. A kako Toma ove darovštine ne odalečuje od vremena, u kojemu je Ivan Ravenjanin biskupovao, to se dade zaključiti, da je Ivan Ravenjanin mogao, dá, biskupovati prije ovih darovština, ali ne mnogo prije, nikako pak VII. v.

U povijesti Tominoj čitamo još neke vijesti o prvom nadbiskupu spljetskomu, koje mogu prilično označiti dobu u kojoj je Ivan Ravenjanin biskupovao. Evo što on o njemu još piše: »*Etenim per Dalmatie et Sclauonie regiones circuendo restaurabat ecclesias, ordinabat episcopos, parochias disponebat, paulatim rudes populos ad informationem catholicam attrahebat*«. (str. 33.) A malo dalje nastavlja: »*Postquam autem per predicationem predicti Iohannis ac aliorum presulum salonitanorum duces Gothorum et Chroatorum ab Ariane hereseos fuerant contagione purgati*« ... (str. 35.)

Po Tomi dakle nadbiskup Ivan bio bi ušao u odnošaje sa Hrvatima, obnovio crkve i župe, posvetio biskupe, dapače obratio i njihove banove sa arijanske hereze na katoličku vjeru. Sve ove okolnosti ne pristaju VII. vijeku. Istom ovoga vijeka dogjoše Hrvati u ove krajeve i kako su pogani bili, pogani su za duže vremena i ostali.

Nije nam poznato tačno doba pokrštenja Hrvata. Po caru Konstantinu Porfirogenetu ovo krštenje bilo bi se obavilo u tri navratka. Prvo je imalo uslijediti VII. v. za cara Heraklija, drugo za bana Porina, kada se Hrvati otresoše franačkoga jarma, treće pak za cara Bazilija (god. 867.—876.)

Za prvo pokrštenje nemamo nikakvih dokaza, dapače sudeći po svemu, nije se ovo niti zbilo. Nećemo da rečemo ovim, da pojedini Hrvati VII. ili VIII. v. nijesu bili pokršteni. Ali ovih je morao biti veoma mali broj i to samo oni, koji su, prilikom okolnosti, ušli u tjesnije odnošaje sa latinskim pučanstvom. Da su Hrvati bili pokršteni VII. v. i da su njihovi banovi prigrlili tada vjeru Krstovu, bio bi hrvatski narod ušao ovoga vijeka u evropejsku povijest. Za sve evropejske narode počimlje njihova redovita povijest, ako ne prije, a to sigurno njihovim pokrštenjem. Hrvatska prosvjetna povijest počimlje IX. v. Pokrštenje Hrvata, koje je obuhvatilo narod u njegovoj cjelini sa narodnim poglavicama, spada u prvu četvrt IX. v. poslije nego

Hrvati zbaciše franački jaram: »*Et exinde liberi ac sui juris facti sacrum baptisma a Romano pontifice petierunt, missique episcopi ipsos baptizarunt, principatu tenente Porino*«.[8]

Od ovoga dogagjaja do Porfirogenetova vladanja ima nešto preko sto godina. Ovo pokrštenje Hrvata i okolnosti istoga imale su biti dobro poznate caru povjesničaru. Hrvati se obraćaju Rimu za pokrštenje i iz Rima dolaze biskupi, da ih krste. Moguće da je megju papinim poslanicima bio i neki Ivan rodom iz Ravene. Pošto su Hrvati bili već pokršteni, trebao im je biskup. Ivan najviše omilio Latinima i Hrvatima pa ga izabrali biskupom, a Papa ga posvetio. Ovo bi se slagalo i sa Tomom Arcidjakonom, koji kaže, da je Ivan iz Rima bio poslan od Pape i da je on bio Ravenjanin. Ivan odabere za svoje sijelo Spljet, grad utvrgjen, u komu je bilo lako preobratiti Dioklecijanov Mauzolej u crkvu i dio carevih odaja u biskupske dvorane. »*Tunc prenominatus Severus domicilium suum quod in Spalato sortitus fuerat, quando de insulis redierunt donauit ecclesie cum turri angulari et palatio episcopium ibi fieri statuens; ibique uenerabilis presul Johannes primitus habitare cepit. Templum Jovis . . . ab ydolorum mundavit figmentis, ianuas in eo serasque constituens . . . Fecit ergo ex phano illo ecclesiam*« . . . (H. S. str. 34). Hrvati, a osobito njihovi vladari bijahu na domaku Spljeta: u Solinu i u Bihaćima. Za to iz Spljeta bijaše zgodno upravljati biskupijom, koja je obuhvaćala i Hrvate »*usque ad ripam Danubii*«. Suviše imalo se je pravo na povlastice, koje je jednoč imala solinska crkva i dobile se; što je mnogo vrijedilo i onda i kasnije. Da je u Spljetu već bio biskup, sva je prilika, da bi se pokrštenje bilo obavilo njegovim posredovanjem, po njemu, i da bi to bili Hrvati gdjegdje spomenuli u mnogim darovnicama, kojima darovaše spljetske biskupe i njihovu crkvu. A kad bi i bili izostavili ovu okolnost hrvatski vladari, ne bi sigurno spljetski biskupi, osobito u raspravama X. v., kada im je trebalo oslona da zadrže nad Hrvatima svoju hegemoniju u crkovnom pogledu. Ovo je oružje moglo jako djelovati; ako nije bilo upotrebljeno, znači da ga nije niti bilo. A ovo nam potvrgjuje sam Papa Ivan X. u pismu upravljenu god. 924. kralju Tomislavu i drugim, u kojemu kaže, da su Hrvati od Apoštolske Stolice primili kršćan-

[8] Constantini Porphyrogeniti, *De administrando imperio.* Ed. Bonn. str. 145; Smičiklas, *Hrvatska povjest* I. str. 171; Klaić, *Povjest Hrvata* I. str. 47.

sku vjeru: »*Quis enim ambigit Sclavinorum regna in primitiis apostolicae et universalis ecclesiae esse commemorata? cum a cunabulis escam praedicationis apostolicae ecclesiae perceperunt cum lacte carnis*« . . . (Doc. str. 189.)

Još nam jedan dokaz može poslužiti da utanačimo doba, u kojoj je biskupovao Ivan Ravenjanin.

Toma Arcidjakon pripovijeda, da su pod ovim biskupom bile prenešene moći sv. Dujma i Staša iz Solina u Spljet. U zgodno doba, pripovijeda Toma, otigjoše Splječani, pod vodstvom nadbiskupa Ivana u Solin, ugjoše u biskupsku baziliku, gdje nagjoše sve ispremješano i porušeno. Bijaše ono mjesto puno ruševina i ogorina, obraslo dračjem i korovom, te premda ih je bilo nekoliko, koji su preživjeli poraz Solina i poznavali onaj položaj, ipak, jer grob sv. Dujma bijaše sakriven u podzemnim svodovima, nije se moglo raspoznati odakle bi se imalo dignuti njegovo tijelo. »*Tamen quia tumba ipsius subterraneis fornicibus absconsa latuerat, non facile discerni poterat unde corpus beati Domnii tolleretur*«. Prokopaše zemlju i prvi sarkofag koji nagjoše, digoše, i da ih ne bi Slaveni smeli u poslu, brzo ga prenesoše u Spljet. Otvorivši ovdje sarkofag, vidiše da je u njemu tijelo sv. Staša, ne sv. Dujma. Sutra dan opet otigjoše u Solin, i s istog mjesta »*de eodem loco sarcofagum beati Domnii effoderunt*«, iskopaše sarkofag sv. Dujma i velikom ga žurbom u Spljet prenesoše.[9]

[9] Smatramo potrebitim upozoriti ovdje na ono što rekosmo prošle godine u „Bogoslovskoj Smotri“ na str. 12. gdje je u kratko bila istaknuta razlika, koja prolazi megju legendom i povješću u pogled sv. Dujma i njegovih moćiju. Dodat ćemo ovdje, da su po svoj prilici tjelesa ovih dvaju mučenika bila dignuta iz dvaju podzemnih grobova, na zapadu groblja na Manastirinama, iz onog mjesta, nad kojim je god. 1695. bila podignuta kapelica sv. Dujma. Ovo zaključujemo iz ove okolnosti u legendi, što su oba tjelesa bila izvagjena iz podzemnih svodova — *fornices subterranei* — a tu su baš dva podzemna svoda, za dva tijela. Sudeći po drugim dokumentima nijesu ona dva tijela bila prenešena u Spljet ni VII. ni VIII. nego valjda IX. ili X. vijeka. S ovog razloga nastale su mnoge netačnosti u legendi. Nije ovaj prenos obavio Ivan Ravenjanin, nego koji drugi biskup, možda i imenom Ivan, od kojih jednoga nalazimo u X., a drugoga u XI. vijeku. U našem razlaganju ne idemo za tim da utanačimo dobu, kada su ova dva tjelesa Splječani prenijeli, ni pod kojim biskupom, jer bi nas to daleko odvelo. Nama je ovdje glavno da iz same legende dokažemo, kako ovaj prenos nije mogao slijediti ni VII. ni VIII. v., dosljedno da se iz one legende ne može po nijedan način zaključiti, kako prijatelji tradicije hoće, da je Ivan Ravenjanin biskupovao VII. ili VIII. v.

Ima i poznijih legenda, koje se bave prenosom moćiju svetih Dujma i Štaša, a koje se u ovomu slažu: da su naime iz gradske bazilike Splječani digli tjelesa mučenika; da su u ovoj bili podzemni svodovi, da su u ovim bili sarkofazi i da su ovi mučenici bili jedan kod drugoga pokopani.[10]

U ovim legendama neke su tačke karakteristične za utanačenje dobe, u koje bijahu ova tjelesa prenešena.

Legenda VII. v., pa ni ona VIII. v., bar u prvoj polovici ovoga, ne bi bila mogla ustvrditi da su tjelesa svetaca ležala bilo gdje u Solinu megju gradskim zidinama, jer po rimskom zakonu bilo je strogo zabranjeno pokapati i sažigati mrtvace u gradu. S ovog razloga ležali su pokojnici, pa i sami mučenici, u cijelom rimskom carstvu, van grada, u bazilikama groblja, pa tako bijaše i u Solinu. Da se bude prenos obavio mnogo godina poslije razorenja Solina, metnimo i preko dva vijeka kasnije, tada bi bila razumljiva ova netočnost u legendi, kada se je već svugdje po svijetu pokapalo unutar gradskih zidina, pa tako i u Spljetu. Legenda zavagjajući se za tadašnjim običajima uzela je da su i za rimsko doba tjelesa bila pokopana unutar gradskih zidina.

Suviše legende kažu, da su u gradskoj bazilici bili grobovi u podzemnim svodovima, »*tumbae subterraneis fornicibus*», a u njima sarkofazi. Ovoj okolnosti pripisivali su prijatelji legende veliku važnost u tvrdom uvjerenju, da će se pri iskopinama gradske bazilike u Solinu naći podzemni svodovi. Stoprv prvih godina prošlog decenija (1902.—1906.) bijaše gradska bazilika prokopana, ali u njoj se nije našlo ni traga podzemnim svodovima, kako ih po starim liturgičnim propisima nije moglo niti biti.[11] Bjegunci iz Solina, koji bi po legendi bili tobože prisutni iskopavanju tjelesa sv. Staša i Dujma, znali su bez dvojbe da ovih podzemnih svodova nema i dosljedno ne bi u ovomu bila pogriješila legenda, da je ona postala VII. vijeka.

Napokon sve legende kažu, da se je iz istoga mjesta prenijelo tijelo sv. Staša, pa sv. Dujma. I ovo nam je dokazom, da se ovaj prenos nije zbio VII. v., nego mnogo kasnije. Sada je vrlo dobro poznato, da sv. Dujam i sv. Staš ne bijahu pokopani u jednoj te istoj crkvi, nego jedan od drugoga odaljen preko po kilometra. Sv. Dujam bio je pokopan u bazilici groblja

[10] *Historia Salonitana* str. 34; Farlati o. c. I. str. 472, 474.

[11] *Bull. Dalm.* 1903. str. 83.

na Manastirinama, a sv. Staš, takogjer u bazilici groblja, ali u Marusincu. (Vidi Tabl. I.). Ovo što je u znanstvenom svijetu poznato samo od nazad kojih petnaest godina, ovo je bez dvojbe bilo isto tako dobro poznato i tobožnjim solinskim bjeguncima, pa bar i njihovoj prvoj generaciji. Ako legenda počinja tako veliku pogrješku, da oba sveca stavlja skupa, onda su bez dvojbe mnogo kasnije bila prenešena ova tjelesa u grad, dosljedno Ivan Ravenjanin, koji ih je tobože prenio, morao je biskupovati bar jedan obilati vijek kasnije, nego li je Solin bio porušen.[12]

Branitelji legende, koji hoće da je Ivan Ravenjanin bio biskup drugom polovicom VII. v., pozivlju se na njegov sarkofag, koji se sada nalazi u krstionici sv. Ivana, negdašnjem hramu polače Dioklecijanove[13]. (Tabla XXVIII.)

Natpis na prednjoj strani sarkofaga glasi: *Hic requiescet fragelis et inutelis Iohannis peccator Harchiepiscopus.* Na ploči poklopca čita se drugi natpis u kraćenicama oko križa, ovako urezan:

Ἰησοῦς Χριστὸς νίκα, t. j. Iesus Christus vincit.

Najprije što upada u oči jest to, da se u ovom natpisu ne kaže, koji je Ivan biskup u njemu pokopan. Poznata su izim ovoga još dva spljetska povjesnička biskupa, imenom Ivana: jedan iz polovice X., drugi iz polovice XI. v. Mogao je i jedan od ovih biti sahranjen u ovomu sarkofagu.

Ne samo da natpis ne govori, koji je biskup Ivan u ovom sarkofagu pokopan, ali nije ni datiran, da bi se moglo po godini suditi, koji Ivan ovdje leži. Za ovake slučaje može nam pomoći samo paleografija i ornamentika sarkofaga.

---

[12] Vidi *Bull. Dalm. passim,* i *Sv. Dujam biskup i mučenik solinski. Povjesno-arheol. rasprava* napisao I. S. B. L. str. 64. sl.

[13] Ovaj se je sarkofag nalazio do g. 1881. u kapelici sv. Matije, tik na podnevu stolne crkve, koja je kapelica bila porušena godinu dana kasnije zbog osamljenja Mauzoleja Dioklecijanova. Sr. *Bullett. di archeol. e stor. dalm.* 1878. str. 10.; Bulić, *Dva sarkofaga Ivana Ravenjanina i Lovre Dalmatinca spljetskih nadbiskupa,* Zadar 1882. str. 3. — Farlati, *Illyr. Sacr.* III. str. 42. — Kukuljević, *Codex diplomaticus* I. str. 217. — *Ephemeris Bihaćensis* Tabla XXVIII. sl. 4.

Latinština ovoga natpisa nije najbolja. Čita se *fragelis et inutelis,* mjesto *fragilis et inutilis.* Ali po ovim pogrješkama ne može se suditi o dobi ovog natpisa. I u rimskoj epigrafiji poznijih vijekova nalazimo ovakih i sličnih pogrješaka. Neka slova u ovom natpisu, kano E naliče istim slovima natpisa kraljice Jelene, koji je iz X. v.[14], ali ovakih slova naći je i ranije. Sve ovo dakle ne može nam pomoći u datiranju ovog sarkofaga, jer se sličnih natpisa i slova nalazi u raznim vijekovima[15].

Nego u ovom natpisu karakteristično je jedno slovo, a to je O, kakovo se ne nalazi u drugim natpisima. Ovdje je ovo slovo ne samo četverouglasto, sastavljeno naime iz četiriju crta, koje se koso na kraju križaju, nego ove crte vire podobro vani četverokuta. Slovo O veoma slično ovomu, nalazimo u kotorskom nadgrobnom natpisu nekoga Andreacci-a, koji je sigurno iz g. 830.—840[16]. Na arhitravu crkve sv. Barbare u Trogiru iz X.—XI. v.[17], ako ne ranije, dolazi slovo O u četverouglastom obliku, dosta slično onomu sarkofaga Ivana nadbiskupa u Spljetu. U selu Drienovu kod Prijepolja, u dolini Lima, u Sandžaku Novopazarskom, nalazi se u ruševinama jedne crkve, ulomak natpisa, u kojemu je slovo O slično onomu u Trogiru. Dr. Patsch meće ovaj natpis u VII.—VIII. v., dočim dr. Jireček je mnijenja, da je iz IX.—X. v[18]. Sudeći dakle po ovom najvažnijem i najkarakterističnijem obilježju, sarkofag spljetskog nadbiskupa Ivana, imao bi biti jednog od nadbiskupâ ovog imena iz prve polovice IX. v.

Izim natpisa može nam pomoći, kako smo već rekli, izradba i ornamentika sarkofaga ovoga Ivana.

Pokrivalo uragjeno je na način krova, ali malne ravno, kakvih ne nalazimo u Solinu. Na pokrovu je suviše križ, koji

[14] *Peto i šesto izvješće* Bihaća, *hrv. društva za istraživanje domaće povijesti u Spljetu* str. 21. sl.; Barač-Kržanić, *U koljevci hrv. povjesnice,* Zagreb 1907. str. 54. sl.

[15] Le Blant: *Manuel d'épigraphie chrétienne,* Paris 1869. str. 42.

[16] Eitelberger, *Die mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens* II. Aufl. p. 284. — Jackson, *Dalmatia, the Quarnero and Istria* vol. II. p. 70; vol. III. p. 44.

[17] Eitelberger o. c. p. 239. Taf. XIX. n. 2. — Jackson o. c. II. p. 145. *Guida di Spalato e Salona* p. 276. — *Vjesnik hrv. arheološkoga društva u Zagrebu* 1891. str. 78. — Monneret de Villard, *L'architettura romanica in Dalmazia* u „*Rassegna d'Arte*" Milano 1910. fasc. 7. p. 109.

[18] *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Herzegowina* IV. (1896.) str. 295. — Jireček, *Geschichte der Serben* str. 174. Nota 1.

se proteže do sredine sarkofaga, a gdje se krakovi križaju, natpis je, koji smo naveli. Da je ovaj sarkofag nastao u razmaku od samih pedeset godina od solinskih sarkofaga, nema dvojbe, da bi svojom formom i izradbom više njima naličio. Naglih promjena ne nastaje niti u naravi, niti u umjetnosti.

Prednja strana sarkofaga razdijeljena je u četiri jednaka polja, u svakomu od kojih je nakit u obliku ljiljanâ, koji se pružaju šiljasto do kutova svakoga polja. U sredini, gdje se ljiljani sastaju, mala je ružica. Cattaneo[19] donaša nekoliko ornamenata, koji imadu neku, ako i blijedu, sličnost sa ornamentima na sarkofagu nadbiskupa Ivana. Najraniji bi bio iz godine 737., svi ostali su kasniji, ali svi iz VIII. v. Nego opaziti je, što je važno, da ova vrst ornamenta uvijek je ispremiješana sa drugim uresima, bogatim i raznovrsnim, poredanim jedan pokraj drugoga, što je karakteristično za VIII. v., dočim se u našem slučaju, isti ovaj ornamenat do četiri puta ponavlja[20]. Ornamentika IX. i X. v. jednostavnija je, i ne nosi na istom polju raznoliki ukras. A ovu jednoličnost opažamo baš na sarkofagu nadbiskupa Ivana. Stoga Ugo Monneret de Villard stavlja ovaj sarkofag u X. v. Evo što o njemu piše: „Neki drže, da je sarkofag u spljetskoj krstionici, sarkofag nadbiskupa Ivana, prvoga ovog imena u spljetskoj crkvi, djelo VII. v. Mi ne možemo dijeliti to mnijenje i prenašamo tu radnju u X. v. i to radi stiističkih forma njegovih dekoracija, a oslanjajući se takogjer i na paleografiju slova, a osobito na O, koje je jednako onome na sarkofagu kotorskoga biskupa Andreacci (830.—840.). To je O sastavljeno od četiriju crta, koje se na kraju križaju“[21].

Nego za datiranje sarkofaga nadbiskupa Ivana, može nam indirektno poslužiti i jedan drugi sarkofag, koji se sada nalazi u peripteru Dioklecijanova Mauzoleja, t. j. stolne crkve. (Vidi Tabl. XXIX.)

Natpis na pokrivalu i na gornjem rubu rake ovoga sarkofaga glasi: † *In n(o)m(ine) D(omi)ni. Ego Petrus do . . . . . e prior natus nutrit(us) erudit(us) in Spalato filius bene memoriae do(mini)*

---

[19] *L' Architettura in Italia dal sec. VI al Mille circa.* Venezia 1889. str. 87, 94, 102. — Rivoira, *Le origini del' architettura Lombarda* I. str. 119. fig. 176. — Fogolari, *Cividale del Friuli* p. 42., 43.

[20] Cattaneo o. c. p. 73.

[21] *Rassegna d' arte* 1906. fasc. 6. p. 92. nota 3.

Cosme inclito priori, q(ui) posui hec tumul(um) recepsionis peccatrici corporis mei.

Nije ni ovaj natpis datiran, ali imamo u njemu više elemenata, po kojima možemo tačnije dobu utanačiti, nego li za sarkofag Ivana nadbiskupa.

U latinštini ovoga natpisa nema nikakve karakteristike, koja bi mogla nešto značiti za dobu sarkofaga, ali ima nekih osobitosti u slovima C, E, P, R. Okomiti potez slova C i E pruža se ispod dolnje, a gdjekod i povrh gornje poprječne crte; u P i R pak diže se povrh trbuha. Iste ove osebujnosti nalazimo i na sarkofagu Andreaccia u Kotoru, koji je, kako vidjesmo, iz god. 830.—840. Nedaleko od ovog vremena morao bi biti i ovaj sarkofag spljetskog priora Petra.

Još je važna jedna oznaka u ovom natpisu. Sin Petar i otac mu Kuzma bijahu priores, t. j. načelnici grada Spljeta. Načelnik grada, imenom prior, dolazi za prvi put u našim zemljama u dokumentima god. 918[22].

Istina je, da su se i prije ovoga vremena u rimskom carstvu zvali gradski načelnici priores. U Konstantinu Porfirogenetu čita se za gradskoga prvaka izraz: πρωτεύων, πρωτεύοντες[23] i to još za Dioklecijanovo doba. Pa u nekim, i ako rijetkim natpisima na Istoku, čita se za gradskog načelnika naslov: πρωτεύων još VI. v[24]. Na Zapadu pak počimlju se gradski načelnici nazivati prior za ostrogotskog vladanja[25]. I poglavica Krka nazivlje se u doba Ostrogota prior[26]. Ovaj dakle novi naslov, koji na Istoku nalazimo u dokumentima u grčkom življu pod imenom πρωτεύων još za Dioklecijanovo doba, a u natpisima tek VI. v., pojavljuje se na Zapadu u imenu prior VI. v. i to samo u naredbama. U natpisima ga još nema. Ni u Solinu, ni u Dalmaciji, za cijelo vrijeme rimskog vladanja, ne nalazimo ni jednog natpisa, u kojemu bi načelnik grada bio zvan prior. Reg bi da ne samo za rimskog vladanja, da li i za koji vijek kasnije nije bilo ovog naslova u Dalmaciji. Jedan dokumenat iz god. 805. zove načelnika grada Zadra: dux[27], a stopro, kako vidjesmo, god. 918. zove se prior.

[22] Rački, *Documenta* itd. str. 17.

[23] *De administrando imperio* str. 244., 245., 250.

[24] C. I. G. IV. n. 8627, 8630, 8631, 8651.

[25] Hartman M. L. *Geschichte Italiens im Mittelalter* I. str. 97. — Cassiodori, *Variae* VIII, 26.

[26] Cassiodori o. c. VII. 16: „*omnia enim sine priore confusa sunt.*"

[27] Rački, *Documenta* p. 310: „*Paulus dux Jaderae*".

Toma Arcidjakon spominje nekog Severa, po nagovoru kojega Šolinjani bi bili ostavili otoke i preselili se u Spljet i koji je morao biti prvi upravitelj grada. Njemu ne daje nikakova naslova, dali ga samo zove magnus Severus[28].

Ostale odnosne vijesti, koje iz Spljeta imamo i te nam svjedoče, da se u starije doba nijesu zvali načelnici grada priores. Najstariji naslov spljetskoga načelnika čitamo na sarkofagu, koji se sada nalazi u Peripteru stolne crkve: »... *Ergo comes viduasque tuens pater pupillis*«[29]. Comes dakle bijaše naslov ovoga bezimenoga upravitelja. Ovaj naslov bio je u običaju već od IV. v., pa slijedi više manje skoro kroz cio srednji vijek. Ovaj je natpis datiran, jer u njemu spominje se biskup spljetski Martin, koji je sigurno biskupovao od 970.—1000[30].

Najstariji pisani dokumenat iz god. 1000. zove spljetskoga načelnika princeps: »*una cum domino Florino principe Spalati et Clisii*[31].

Iz svega do sada rečena dade se zaključiti, da sarkofag Petra, spljetskoga priora, baš zato jer se on zove prior, ne može biti nego iz konca IX. ili iz X. v., a ne ranije.

Ako sad pogledamo na sarkofag nadbiskupa Ivana i prispodobimo ornamentiku s prednje strane ovoga sarkofaga sa onim Petra, opazit ćemo, da je megju jednim i drugim velika sličnost. I u ovomu zadnjemu sarkofagu, koji je razdijeljen u pet polja, vigjamo u četirima po strani četiri ljiljana, koji svršavaju šireći se na uglovima četverokuta. Pošto je

---

[28] *Historia Salonitana* c. X. p. 32.

[29] *Bullett. di archeol. e stor. dalm.* 1908. str. 147. Tabla XXII.

[30] Rački o. c. str. 24, 28. — Thomas Archidiac. *Histor. Salonit.* pag. 36.

[31] Rački o. c. str. 28. Ugo Inchiostri u opaskama, što je pridodao svojemu prevodu Mayerove radnje *Die Dalmatinisch-Istrische Munizipalverfassung* etc. u *Atti e memorie della Società istriana di storia patria* na str. 452. opaža, da ne posjedujemo u izvorniku ovaj dokumenat, u komu je govora o *Florianus princeps Spalati*, pa da je, po njemu, *princeps* umetnuto kasnije, kada je listina bila prepisana, dočim da je u originalu stalo *prior*. To je moguće, ali u natpisu na sarkofagu spljetskomu stoji *comes*, te se načelnik spljetski još za X. v. ne zove *prior* nego *comes*. Kasnije pak uvijek zove se *prior*, na pr. ... *tempore Pauli archiepiscopi et Nicodemi prioris* itd. (Rački o. c. passim). Najzadnji spomen dalmatinskih priora čitamo u jednoj listini kotorskoj iz XII. v., koje ime zamjenjuje kasnije naslov *comes*. Sr. Jireček, *Geschichte der Serben* I. str. 185.

sarkofag Petra iz X. v., ili najranije iz IX. v., ne možemo ni sarkofag nadbiskupa Ivana metnuti daleko od ovih vijekova, dakle u IX. v., a nikako u VII. v.

Da preglavimo.

Natpis na sarkofagu nadbiskupa Ivana ne kaže nam, koji je biskup Ivan u njemu pokopan, a imamo sigurno jednoga Ivana u polovici X. v., a drugoga u polovici XI. v. i Ivana Ravenjanina, o komu mi ne dvojimo. Slova na sarkofagu nadbiskupa Ivana, osobito O, sliče natpisu Andreaccia iz početka IX. v. Ornamentika, kakova je na sarkofagu nadbiskupa Ivana, pojavljuje se u VIII. v., ali ne osamljena, kako je ovdje vigjamo, dok nasuprot na sarkofagu jednoga spljetskoga priora iz IX. ili X. v. nalazimo veoma sličnu ornamentiku. Ne može se dakle ovaj sarkofag uzeti za sarkofag nadbiskupa Ivana, koji bi bio prvi spljetski nadbiskup i umro god. 680. U njemu je mogao najviše biti pokopan neki Ivan, koji bi bio biskupovao oko god. 800., ili valjda poznati Ivan nadbiskup spljetski iz X. v.

Mogao bi se tkogod u ovomu s nama potpuno slagati, a istodobno primijetiti, da je legenda pogriješila, što je sarkofag nadbiskupa Ivana iz IX. ili X. v. pripisala Ivanu Ravenjaninu iz druge polovice VII. v., ali da ovo još ne može biti dokazom, da toga Ivana nije bilo. Tradicija je više puta pogriješila, kada je htjela previše znati, kad je ubificirala mjesta, položaje, pa je mogla i u ovom slučaju pogriješiti.

Ova je primjedba dobra. Nadbiskup Ivan mogao je živjeti drugom polovicom VII. v., mogao je biti pokopan u kojemu sarkofagu, kojega je s vremenom, bilo s kojih razloga, nestalo, pa je kasnije potomstvo, kojemu se je jače usjekla u pamet uspomena na prvog spljetskog nadbiskupa, nego li na druge biskupe Ivane, uzela sarkofag jednoga nadbiskupa Ivana za sarkofag nadbiskupa Ivana iz Ravene. I mi mislimo, da se je to zbilja dogodilo.

Povjesničar Lučić (Lucius)[32] bio je u neprilici pri čitanju natpisa Ivana Ravenjanina, te ne mogavši odgonetati ono čudnovato O, i uzevši ga kao piknju, cijenio je, da je slijedeće slovo R početno slovo imena jednoga nadbiskupa, njemu nepoznata. On piše: »*quisnam autem fuerit hic R Archiepiscopus incompertum est,*

---

[32] *De Regno Dalmatiae et Chroatiae* libri sex. Ed. Amstelodami 1666. str. 474.

cum in antiquis Archiepiscoporum nominibus nullus tali caractere notetur ante B. Rainerium, qui in Ecclesia S. Benedicti magna veneratione colitur«. Farlati je (Illyr. Sacr. III. p. 42.) prigovorio Lučiću ovo neznanje.

I po ovomu se vidi, da do Lučićeva doba, dakle do polovice XVII. v., nije se znalo, koji je spljetski nadbiskup bio u ovomu sarkofagu pokopan, dapače niti to, da li je u njemu pokopan jedan nadbiskup, imenom Ivan. Da se je to zbilja znalo i da je kolala legenda, da je u ovom sarkofagu bio pokopan Ivan Ravenjanin, prvi nadbiskup spljetski, Lučić bio bi jamačno to znao; bio bi znao pročitati natpis, a ne bi bio napisao da je u njemu pokopan nepoznati biskup, komu ime počimlje sa slovom R. Možda da Lučić nije vidio ovaj natpis, te da mu je isti bio priopćen iz Spljeta, recimo od koga kanonika, svećenika i t. d. Ali da je ova legenda tada opstojala i ovi su morali znati za taj natpis i bili bi ga znali pročitati, te ga ne bi bili u pogrješnom prepisu poslali Lučiću. Ili da budu i to učinili, t. j. poslali Lučiću pogrješni prepis natpisa, bili bi mu javili, da je po legendi, u sarkofagu, na komu je ovaj natpis, pokopan nadbiskup Ivan Ravenjanin. Lučić bi ga za ovim bio u redu pročitao. Sva je prilika dakle, da je tkogod iza Lučićeve dobe ipak dobro pročitao ovaj natpis, ili sa samoga sarkofaga ili odgonetao iz djela Lučića, te kazao, da je u njemu pokopan neki nadbiskup Ivan. A pošto je legenda o Ivanu Ravenjaninu bila najjača u uspomeni od svih drugih nadbiskupa ovoga imena, zaključilo se je, da je ovo sarkofag Ivana Ravenjanina. Odjek ovoga mnijenja sakupio je Farlati, te ga prvi objelodanio. I od tada drži se, da je ovo sarkofag Ivana Ravenjanina, prvoga spljetskoga nadbiskupa.

Mi smo već iznijeli dokaze iz Tome Arcidjakona, iz kojih smo zaključili, da on ne kaže, kada je Ivan Ravenjanin bio biskup u Spljetu; da se dapače iz njegova pripovijedanja temeljitim razlogom može ustvrditi, da je Ivan Ravenjanin bio biskup ili pri koncu VIII. ili pak početkom IX. v. Dalnjih dokaza za ovu našu tvrdnju nećemo ovdje navagjati, ali ćemo ih navesti u raspravi o prvom nedvojbenom nadbiskupu spljetskomu, o kome ćemo sada govoriti. Ovdje će biti jasno, kada je započela crkvena hijerarhija u Spljetu i dosljedno, kada je Ivan Ravenjanin bio biskup.

Petar I. (II.) nadbiskup.

Prvi spljetski nadbiskup, o kome ne može biti ni najmanje sumnje, jest Petar I.

Za ovoga nadbiskupa svjedoči Trpimirova povelja dneva 5. ožujka god. 852. Hrvatski ban Trpimir, u svom dvorcu na Bihaćima, pred mnogim svjedocima, koji su potkrižani na povelji, potvrgjuje sve, što je bio on, ili njegov pretšasnik Mislav, darovao crkvi spljetskoj, ili kako je u dokumentu zove solinskoj „sanctae salonitanae ecclesiae"... »*quae est metropolis usque ripam Danubii et pene per totum regnum Chroatorum*« i to dobra, koja se nalaze u Lažanima (povrh Gomilice), u Tugarima (u Poljicima), u sv. Jurju na Putalju (povrh Sućurca). Suviše dariva on neka svoja kraljevska dobra i desetinu sa njegova imanja na Klisu. Sve ovo dariva Trpimir »*dux Chroatorum*«, jer prigodom gradnje crkve i manastira, u koji bijaše on doveo Benediktince, a nemajući dovoljno novca, da nabavi neke posude crkvene, uzajmi mu ga nadbiskup Petar: »*accomodauit nobis Petrus, salonitanae ecclesiae archiepiscopus et dilectus compater, XI. libras argenteas*[33]. Nema dakle sumnje, da je 852. bio biskupom u Spljetu Petar.

Crkva, koju Trpimir bijaše zajedno sa manastirom sagradio, podignuta je u Solinu, gdje se istočni obronak brda Kozjaka spušta prama Klisu, u mjestu zvanu Rižinice. Tu je Društvo „Bihać" vodilo iskopine i otkrilo temelje crkve i manastira sa natpisom: *Pro duce Trepime[ro]... preces Xro submittatis et inclinata habete colla trementes*[34].

Kada je počeo Petar biskupovati i kada je on umro?

Po Rimskom Katalogu, a dosljedno i po Škematizmu, biskupovanje Petrovo trajalo je od g. 830.—840. Sa godinom njegove smrti ne možemo se složiti, jer kako vidjesmo, Trpimirova je povelja iz god. 852. Za ovaj dokumenat znao je i Farlati[35]. On nije datiran po godinama, nego po vladanju Lotarija, kralja Franačkoga: *Regnante in Italia piissimo Lothario Francorum rege, per indictionem XV. sub die IV. nonis martii.* Lucij, koji

[33] Rački, *Documenta* p. 3 sl.

[34] *Bull-Dalm.* 1891. str. 84. sl. — *Vjesnik hrv. arheološkoga družtva.* 1892. str. 54. sl. — Drugo izvješće „Bihaća" 1896. str. 21. sl. — Barač-Kržanić, *U koljevci hrv. povjesnice* 1907. str. 11. sl.

[35] *Illyr. Sacr.* III. str. 51.

takogjer donaša ovu povelju[36], zaključuje, da se je to zbilo god. 838., ali da je moglo biti i god. 853., nego radi povjesnih razloga on se drži ipak prve godine. Farlati, koji je proračunao tačnije indikcije, tvrdi, da je to imalo biti godine 837. ili 852., ali i on s povjesnih razloga drži se ragje prve godine. I tako se je mislilo i dalje, dok napokon Rački nije dokazao[37], da je povelja izdana godine 852. Dakle uslijed pogrešnog shvaćanja povjesničkih dogagjaja i Farlati i Lučić uzeli su prvu indikciju i metnuli listinu u godinu 837., dotično 838. Uslijed iste pogrješke i Tomine vijesti, da je god. 840. bio Justin biskup Spljetski, stavio je Rimski Katalog, dosljedno i Farlati, smrt nadbiskupa Petra godine 840. Ova je data apsolutno sada isključena: Petar je bio na životu ne samo godine 840., dali i 852. Koliko je godina iza ove umro, nije nam poznato, jer nemamo pri ruci nikakvih podataka.

U istoj se je neprilici i sa početkom biskupovanja Petra. Nemamo nikakvih dokumenata, koji o njemu govore. Sve što se o njemu znade, to se nalazi u spomenutoj Trpimirovoj listini.

Mislav, hrvatski ban, dariva crkvi sv. Jurja u Putalju *quae spalatensis archiepiscopi iuris erat,* posjede u Lažanima i Tugarima, te desetinu iz svoga dvorca na Klisu. Ovaj dokumenat nije sačuvan ni u izvorniku, ni u prepisu. Znamo za nj iz spomenute listine Trpimirove. Ivan, mletački Kroničar, spominje Mislava god. 839.—840. (Doc. str. 335). Po ovomu zaključio je Rački, da je povelja bila izdana godine 839. Iz ovih oskudnih vijesti ne doznajemo koji je bio biskup u ovoj godini. Megju listinom bana Mislava i Trpimirovom ne prolazi nego samo trinaest godina. Vjerojatno je dakle, da je u jednoj i drugoj godini bio u Spljetu jedan te isti biskup, naime Petar. Ne znamo dakle ni godinu početka ni svršetka njegova biskupovanja.

Rekosmo, da je Petar prvi nadbiskup spljetski, o kome se ne može dvojiti i da je on sigurno bio biskup u Spljetu godine 852. Prije Petra može jedino biti govora o Ivanu Ravenjaninu kao biskupu, glede koga dokazasmo, da nema historične podloge legenda, koja ga hoće spljetskim biskupom od godine 650.—680. Dapače, da ako je on prvi spljetski biskup, što je veoma vjerojatno, da je morao biskupovati koncem VIII., ili pak početkom IX. v.

---

[36] *De Regno Dalmatiae* itd. II. str. 62.

[37] *Rad Jugosl. Akadem.* XXVII. str. 201. sl., Mas Latrie, *Trésor de Chronologie* p. 123.

Ako je Petar bio biskup polovicom IX. v., ako je Ivan Ravenjanin bio nadbiskup samo pô vijeka prije njega, pita se, a koji su bili biskupi u Spljetu u drugoj polovini VII. i kroz cijeli VIII. vijek?

Legenda — a to veoma kasna legenda, od Farlata dalje — tvrdi, da je samo za deset godina bila prekinuta nit solinsko-spljetskih biskupa, i to od g. 639. do g. 650. Rimski Katalog s ovim se potpuno slaže, te on sve godine i vijekove popunja biskupima, kako za Solin tako i za Spljet. Počimlje sa godinom 650., sa Ivanom Ravenjaninom i nastavlja dalje donašajući, uz biskupe, pape i careve, koji su u ono doba vladali.

O Rimskom Katalogu i o njegovu postanku i razvitku bilo je dosta govora, te ne treba da se sad ponovno na stvar povratimo. Upućujemo čitatelja na posebno poglavlje: Opaske o Katalozima u Kronotaksi solinskih biskupa. Istina je — može nam se prigovoriti — da sa spljetskim biskupima dolazimo bliže našim vremenima, da bismo mogli imati za pojedine biskupe povjesničkih dokaza više nego li ih je bilo za solinske, te se valjda nije trebalo utjecati onim doskočicama, kojima se je utekao Farlati, ili tko drugi, da uredi Kronotaksu solinskih biskupa. Mi ćemo opaziti, da su razdoblja, t. j. vijekovi za provale naroda daleko tamniji u općoj povijesti, nego li je samo rimsko doba, pa i za njegova propadanja. Tako je tamno i za spljetske biskupe sve do XI. v., o čemu imamo dokaza i u ovoj samoj radnji. Da pak ova radnja bude jasnija, kako smo za Kronotaksu solinskih biskupa donijeli razne Kataloge, tako ih nosimo u Prilogu i za ovu, i to istim redom i pod istim slovima A, B, C, D, E, F.

Što kaže Škematizam spljetske biskupije, Prilog A, o spljetskim biskupima, to nosi Rimski Katalog F, izostavivši biskupa Teodozija iz god. 860., tako da Škematizam nabraja do Dabrala 32 biskupa, a Rimski Katalog 31. Razlog, s kojega je Teodozij uvršten megju spljetske biskupe vidjet ćemo na svom mjestu.

Za 400 godina, t. j. od godine 650. do godine 1050. Katalog solinski B, ne bilježi nego 12 biskupa. Isto toliko nosi A Cuteis-ov C, i Poncijanov Katalog D. Begnin Katalog E, za koga rekosmo, da je po svoj prilici najstariji, ne nosi za četiri stoljeća nego samo 8 biskupa.

Nitko ne može ni posumnjati da je dvanaest biskupa, a još manje osam, moglo biskupovati 400 godina. Morao je svaki,

jedan na drugoga, biti biskupom preko 30 godina, što je isključeno. Po Katalogu Rimskom F bio je od razorenja Solina do Dabrala 31 biskup. Dakako da se ovolikim brojem mogu popuniti četiri stoljeća.

Pita se, kako je to, da svi Katalozi za prva četiri vijeka ne znadu nego za veoma mali broj spljetskih biskupa, dočim jedino Rimski Katalog znade za tolike? Na temelju kojih dokumenata sastavljač Rimskog Kataloga uvrstio je tolike biskupe u ovaj Katalog, i koje razloge za to navagja Farlati, koji je prvi tiskao ovaj Katalog i koji opširno piše povijest spljetskih biskupa u III. svesku svoga Illyricum Sacrum?

Ovo je pitanje veoma važno, jer od odgovora na nj ovisit će historična činjenica: kada je naime započela crkvena hijerarhija u Spljetu, dali odmah iza razorenja Solina, ili mnogo kasnije; dali god. 650., kako tradicija hoće, ili koncem VIII. a valjda i početkom IX. v.

O Ivanu Ravenjaninu, kao prvomu spljetskomu nadbiskupu, već smo govorili. Glavno je da vidimo, koje dokaze Farlati iznosi za biskupe, koji u Rimskom Katalogu dolaze iza Ivana Ravenjanina, t. j. da su oni u istinu bili biskupi Spljeta i onih vijekova. Evo što on piše:

»*Joanni Ravennati rebus humanis exempto tres eosdem Episcopos Catalogi omnes substituunt, Petrum. Marianum, Martinum, quibus decem alios Romanus proximos subjecit ex iis, quos caeteri Catalogi ad superiores aetates revocant, et Salonitanae ecclesiae perperam attribuunt, videlicet Martinum, Forminum, Gregorium, Joannem II., Vernaculum, Dometum, Theodorum, Vitalem, Georgium, Vitalem II., atque hos omnes simul conjunctos inter annos octogesimum septimi saeculi et septuagesimum quartum saeculi sequentis nullo adhibito temporum discrimine interjecit*«[38].

Farlati dakle kaže, da Katalog Rimski iza Ivana Ravenjanina bilježi tri biskupa, Petra, Marjana i Martina, kako i ostali Katalozi. Za ovima da dodaje drugih deset i to od onih, koje ostali Katalozi bilježe megju solinske biskupe i da ove sve skupa stavlja u doba od godine 680. do 774. Nadalje opaža Farlati, da je za devedeset godina puno trinaest biskupa, te da bi se valjda moglo izostaviti Grgura i Vitala II.; a da Domet i Vernaculus ne bi bili nego dva imena jednoga te istoga biskupa.

[38] Farlati o. c. III. p. 45.

Ili kada ne bismo skratili ovo doba za tri biskupa, nadodaje Farlati, da bi onda trebalo produljiti biskupovanje onih trinaest biskupa i smanjiti godine biskupovanja njihovih triju nasljednika, za koje Rimski Katalog kaže, da su biskupovali ukupno šezdeset godina. Ovo svoje umovanje završi Farlati: »*Haec tamen obiter attigisse sufficiat, quippe quae conjectura tantummodo nituntur*«. Već samo ovo natezanje i nagagjanje Farlatijevo godinama biskupovanja navedenih biskupa pokazuje, kako njihova historična ličnost počiva na veoma slabim temeljima i kako su neosnovane hipoteze Farlatijeve.

Ako se ne znadu godine njihova biskupovanja, znade li se barem štogod iz njihova života; a ako ne o svima, znade li se bar štogod o kojemu od njih? Evo što piše o njima Farlati: »... *nullis peculiaribus notis alterum ab altero distinguere, nullius acta proferre, nullius vitam aut praeclaros in ipso ecclesiae regimine conatus illustrare, adeo altum de his silentium tenent Catalogi, tabulae monumentaque omnia Ecclesiae Dalmaticae, ut praeter nomina, eaque ipsa nuda prorsus atque inornata, reliqui nihil posteritati fecerint. Itaque rerum scribendarum inopia nos coegit in hunc unum locum omnes istos episcopos congerere.* (Idem. Ib.)

Dakle o svim ovim biskupima ne zna se ništa, po priznanju samog Farlatia; on isti nije u stanju iznijeti Akta ni jednoga: *nullius acta proferre.* Zašto je on dakle umetnuo, sasuo ono trinaest biskupa poslije Ivana Ravenjanina? Znamo razlog za ona tri prva: nose ih drugi Katalozi, pa ih je donio i Rimski Katalog. Ali ostalo deset biskupa ne nosi ni jedan Katalog, a u koliko ih koji nosi, donaša ih megju solinske, a ne megju spljetske biskupe. Katalog Rimski, a dosljedno i Farlati, prenašaju ono deset, pa kasnije i drugih pet biskupa, iz Kataloga solinskih biskupa megju spljetske, jer je tako zgodnije i shodnije. Mi smo već donijeli, ovu citaciju, u kojoj su razlozi zgodnosti i shodnosti, kada smo govorili o solinskim biskupima, ali ćemo ju ipak i ovdje navesti, jer ne samo da ilustrira osobu sastavljača Kataloga, nego nam rasvjetljuje i neke vijekove kršćanstva ne samo u Solinu, nego i u Spljetu.

»*Sed multo aptius ad seriem et successionem Chronologicam congruentiusque, Auctor Catalogi Romani quindecim illos Episcopos Salonae captae eversaeque postposuit, et Salonae ademptos, ecclesiae Spalatensi restituit. Quare omnes illos ferre quadraginta Antistites quos alii Catalogi post Natalem, Maximum, Frontinianum, Theodorum*

recensent, et ante Salonitanam calamitatem constituunt, bifariam dividas oportet, et priores quidem, videlicet Justinianum cum reliquis supra nominatis, Glycerio pospositos ecclesiae Salonitanae; caeteros vero scilicet Martinum, Forminum quos paulo ante dixi, Salonitani excidio postpositos, ecclesiae Spalatensi cum Romano Catalogo attribuas necesse est«. (Farlati I. 318.)

Naravski, da je zgodno i shodno, ono četrdeset imena, valjda imena i biskupa, ali ne solinskih, kako smo rekli, koje neki Katalozi nose poslije zadnjeg solinskog biskupa Teodora, podijeliti u dvije skupine, te jedne dati Solinu, a druge Spljetu. U povijesti su prazna prva tri stoljeća kršćanske hijerarhije u Solinu, jer se tek drugom polovicom trećega pojavljuje ona u ovome gradu. Isto tako u povijesti crkvene hijerarhije u Spljetu prazna su dva prva vijeka, iza razorenja Solina. Legenda je sve to ispunila; za nju nema praznina. Po njoj kršćanstvo počima u Solinu Dujmom, učenikom sv. Petra i traje neprekidno dalje. Kad Avari porušiše Solin, legenda neće da znade za obudovljelu crkvu, nego samo za prvih deset godina. Od 650. pa dalje, crkvena hijerarhija traje u Spljetu neprekidno, do danas. Legenda se nije mislila, koji su biskupi bili kroz sve to razdoblje, za koje povijest ne zna, ni u Solinu ni u Spljetu; nije se dapače dala ni brige da ispita, je li ih u opće i bilo. Historičari, koji su se priljubili uz legendu, koji su njoj slijepo vjerovali, nijesu mogli preći preko ove praznine u kronologiji solinskih i spljetskih biskupa, te da popune tu praznınu, dobro im je došlo ono četrdeset biskupa, za koje nitko nije znao, niti sada znade, da li su ikad bili biskupi, bilo u Solinu, bilo u Spljetu. Ali takovo popunjenje, bez ikakove historične podloge, koju ne mogoše pronaći ni oni, kojima je nada sve moralo biti do toga, da je iznagju, pa bilo kakvu, pokazuje još jasnije svu netemeljitost ove legende.

Iza Petra, Marijana i drugova govori Farlati u slijedečem poglavlju o Petru II., Leonu i Ursus-u. I za ove, piše on, znadu svi Katalozi, ali jedini Rimski nosi ih megju spljetskim biskupima, dok ih svi ostali bilježe megju solinskim i to megju ono četrdeset ih. Što o njima kaže povijest? Ono što i o spomenutoj trinaestorici. Farlati opisuje u kratko povjesničke dogagjaje, koji su se zbili za njihova biskupovanja, pa nastavlja: *»Jam vero, in hujusmodi rerum ac temporum perturbatione motuque, in regimine tam longe producto ac illis tribus quos nominavi, Episcopis*

gesta sunt, quaeve preclare instituta ad rem Christianam tuendam, augendam, confirmandam vel nemo litteris consignavit vel que publicis privatisque erant in monumentis, majorum nostrorum in his servandis incuria, atque vetustate casuve alio interiere sic prorsus, ut nihil ad nos praeter illorum nomina pervenerint«[39].

Dakle sam Farlati kaže, da ob ovoj trojici nije nam povijest ništa ostavila, do njihovih imena. Ovo je veoma malo, ali bi ipak i ovo nešto bilo, kad bi nam povijest bila sačuvala i njihova imena, kao biskupa spljetskih za ovo doba. Ali ni jednoga od ove trojice ne nalazimo megju spljetskim biskupima, nego megju solinskim i to u broju onih četrdeset, o kojima je više puta bilo govora. Nije ni jedan od ovih s povjesničkog razloga bio premješten s onog mjesta u ovaj, iz solinskih u spljetske biskupe, nego se je ova promjena učinila s razloga zgodnosti i shodnosti... aptius... congruentiusque. A da ovo nijesu nikakvi povjesnički dokazi svakomu je jasno. Nije nam dakle, kako Farlati hoće, ni njihova suha imena povijest zabilježila megju spljetskim biskupima.

Iza ovo sedamnaest biskupa, Rimski Katalog navagja Petra, koga Farlati bilježi kao trećeg ovog imena i nosi, da je biskupovao od godine 830. do godine 840. Ovaj je u istinu povjesnička osoba, o komu smo mi govorili i koga spominje Trpimirova povelja. Od svih dakle osamnaest biskupa, jedan je izvan svake sumnje, a to je Petar, koji je biskupovao godine 852. i Ivan Ravenjanin, o komu smo mi već rekli, da je bio prvi spljetski biskup, i ako ob ovomu nemamo dokumenata prvog reda.

Nego rekosmo, da bi ipak nešto bilo, kada bi bila prošlost zapisala i sama gola imena prvih spljetskih biskupa. S toga da vidimo ima li kakovih drugih dokumenata, koji govore o spljetskim biskupima i što o njima kažu. Za ovu svrhu dakako ne mogu nam poslužiti nego Katalozi, jer za ovo razdoblje jedino oni govore o spljetskim biskupima.

Sva tri Kataloga, B, C, D, do biskupa Petra, potpuno se slažu, ali sva tri za 200 godina ne nose nego pet biskupa: Ivana, Petra, Marjana, Martina i Leona. Katalog Rimski za isto razdoblje bilježi sedamnaest biskupa. Sedamnaestorica mogu popuniti dvijesto godina, ali ne tako pet njih. Ali za onu se-

[39] Idem III. p. 46.

*

damnaestoricu, ako izuzmemo Ivana Ravenjanina, nemamo nikakvih razloga, da ih ubrojimo sigurno megju biskupe spljetske, dapače imamo dovoljno dokaza, da dvanaestoricu sasvijem izbacimo.

Za cijelo ovo razdoblje od 200 godina (650.—850.) Begna ne zna, nego za Ivana. Isto tako i Toma Arcidjakon. Fragmenat Kataloga *Ex tabulario Coenobii Spalatensis virginum ordinis Benedictini sub titulo Rayneri* ne spominje biskupe prije godine 1188. *Chronicon Pontificale Salonitanum et Spalatense* ne nosi do Petra nego četiri biskupa, a izostavlja Leona.

Dakle ni Katalozi B, C, D, E, ni „Chronicon Pontificale", ni Toma Arcidjakon ne znadu za dvanaest biskupa, koje Rimski Katalog, pa dosljedno i Farlati, hoće da ubroje megju spljetske biskupe. Kako smo rekli, ovi su Katalozi bili prepisani onako, kako su se našli, bez drugotnih svrha, pa se njima može vjerovati; dok Rimski Katalog sastavljen je prama stanovitom cilju i pretpostavlja, da je u Spljetu i Solinu bila crkvena hijerarhija neprekidna od apoštolskih vremena.

Iz činjenica, do sada konstatiranih, mogli bismo odmah izvesti naše zaključke. Ali prije nego to učinimo, uzet ćemo u pretres još nekoje Kataloge i to one sadržane u X. svesku rukopisa Salonitana et Spalatensia Sacra, jednom Fanfognine biblioteke, a sada u Arkivu Zemaljske Vlade u Zagrebu, o kojim je već bilo govora[40]. Mi smo ove Kataloge u našim Opaskama o Katalozima naveli na strani 87. i dali svakomu svoj broj. Zato u ovom osvrtu pozivat ćemo se na one redne brojeve.

1. Donaša samo četiri biskupa.
2. Bilježi pet biskupa.
3. Spominje sedamnaest biskupa.
4. Ne govori nego o Ivanu Ravenjaninu.
5. Spominje pet biskupa. Slijedeći *Catalogus IV.* Ivana Lučića ne govori o nijednom biskupu kroz cijelo ovo razdoblje

[40] *Bogoslovska Smotra* 1912. 343. sl. Nije se na žalost, nadati, da će se naći novih rukopisnih dokumenata o solinskim i o spljetskim nadbiskupima za prvih vjekova srednjega vijeka niti u Arkivu Vatikanskom, jer popisi ovih biskupa i dopisivanje s njima bilo je pisano obično na papiru (papyrus), koji se je tekom vremena istrošio, dočim samo važni dokumenti bijahu pisani na pergameni. Sr. br. 266. iz god. 1912. megju Muzejalnim spisima.

6. Katalog A Cutheis-ov, kako vidjesmo, ima pet biskupa.

7. Ovaj nosi pet biskupa.

8. Bilježio je 18 biskupa, pa je neko sa strane dodao drugih šest.

9. Bilježi samo pet biskupa.

10. Isto.

11. Isto.

12. Znade za samog Ivana Ravenjanina.

13. Nosi pet biskupa. Slijedeći Katalog bez naslova govori samo o spljetskim biskupima i počimlje sa Lampridijem, koji je biskupovao XI. v.

14. Znade samo za pet biskupa. Slijedeći Katalog nije nego nastavak Rimskog Kataloga i prvi mu je na redu Ivan biskup iz XI. v.

15. Nosi trinaest biskupa. Nosimo njihova imena, jer se u njima može opaziti, kako se je počeo razvijati Rimski Katalog. Ova su imena: Ioannes VII. Ravennas, Petrus VI., Theodorus IV., Vitalis, Petrus VI., Leo II., Ursus, Georgius II. Maximus IV., Theodorus V., Marianus, Martinus III., Leo III.

16. Bilježi pet biskupa.

17. Bilježi samo pet biskupa, od kojih četiri otpadaju na spomenuto razdoblje od 200 godina. Fali Petar i Leo, a Martin dolazi dva puta.

18. Ima pet biskupa.

19. Nije imao nego četiri biskupa: Ivana, Petra, Leona, Ursa. Netko je kasnije izbrisao njihov redni broj i dodao sa strane iza Petra trinaest biskupa, Marijana i t. d. do Leona, koji je na rednom broju šezdeseti.

20. Ovaj je Rimski Katalog, pa je suvišno kazati, da se slaže s onim, što ga je Farlati izdao.

Od dvadeset Kataloga, dakle, šesnaest njih znade samo za četiri ili pet biskupa, koji bi bili biskupovali u Spljetu od razorenja Solina do biskupa Petra, t. j. do godina 852. Ostala četiri Kataloga bilježe ih više. Onaj pod brojem 15 nosi ih trinaest, megju kojima tri, za koje nijedan Katalog ne zna, a to su: Maksim, Teodor i Leo, koji jedino ovgje dolazi dva puta; a izostavlja: Martina II., Firmina, Gregorija, Ivana II., Vernakula i Dometa. Katalog pod brojem 3 donosi sedamnaest biskupa kao i Rimski Katalog. Katalog pod brojem 8, t. j. *Catalogus*

noster nosi, kako rekosmo, osamnaest biskupa, pa su kasnije umetnuti sa strane megju Ivanom i Martinom, četiri biskupa, t. j. Petrus, Marianus, Martinus, Martinus; a iza Vitala umetnuti su Georgius i Vitalis; iza drugog Georgius pridodani su Maximus i Theodorus, a izbrisani su Petrus, Marianus, Martinus, dok je ostavljen još jedan, Leo, pred Petrom povjesničkim biskupom.

Važna je dakle činjenica, koja proizlazi iz svega do sada navedena, da velika većina Kataloga spljetskih biskupa ne zna nego samo za Ivana, Petra, Mariana, Martina i Leona, a za ovim zadnjim dolazi neposredno biskup Petar, koga spominje Trpimirova povelja iz godine 852. Oni pak Katalozi, koji imadu više biskupa, nose ih zato više, jer su ih uzeli iz one skupine, koja je bila pred Ivanom Ravenjaninom i bila je umetnuta megju solinske biskupe. Ova skupina bila je podijeljena u dva dijela i dana jedna Solinu, a druga Spljetu. Vidjeli smo, da za ovu razdiobu ne vojuje nikakvi historički razlog, da su za nju samo razlozi shodnosti... zgodnosti... potrebe... aptius... congruentiusque... necesse est. A ova shodnost, zgodnost i potreba nastala je iz prekoceptne ili prisvojene ideje apoštolskog porijekla solinske crkve i neposrednoga prenešenja biskupske stolice iz razorenog Solina u Spljet. Ako pak mi se oslobodimo, kako mora da bude, u istraživanju istine, svake predrasude i promatramo činjenice onako, kako ih je nama nepomućena povijest ostavila, tada nećemo, niti se smijemo uticati shodnosti i zgodnosti, nego dokumentima. Nepobitni dokumenti do g. 852. ne svjedoče nego samo za biskupa Petra, i još za Ivana Ravenjanina, dočim za ostale biskupe mukom muče svi stari izvori. Za ostala četiri biskupa iza Ivana, t. j. za Petra, Mariana, Martina i Leona, govore samo Katalozi, u koje se ne možemo posve pouzdati; oni su dosta netačni, nu ipak, kako smo dokazali u svojoj su jezgri dobri.

Obzirom na sve ovo, što o Katalozima rekosmo, ne možemo naprosto odbiti ova četiri biskupa, a ne smijemo ih ni ubrojiti sigurnošću megju spljetske biskupe. Mi ćemo s njima postupati onako, kako smo i sa Caesarijom i Teodorom, solinskim biskupima, koje smo u našem Popisu donijeli znakom upita.

S ovim se je našim razlaganjem slagao u glavnom i Riceputi. On je kanio pisati crkvenu povijest Ilirika na talijanskom

jeziku[41]. Od materijala, od njega napisana, sačuvalo se nešto u IV. svesku Fanfogninih rukopisa, sada u kr. Arhivu zemaljske Vlade u Zagrebu, i to baš onaj dio, koji se odnosi na biskupe solinske i spljetske[42]. Po Riceputu nije bilo biskupa u Spljetu do Petra II., dakle do god. 852., nego samo pet i to: Ivan Ravenjanin, Petar, Marijan, Martin i Leo. On sam kaže, da je to malo za dva vijeka, ali da za druge biskupe on ne zna. A ne zna za to, jer ono ostalih četrdeset imena, koji su u Katalogu solinskih biskupa prije Ivana Ravenjanina, on ne uzimlje za biskupe solinske: za nj su svi ili skoro svi umetnuti. Evo kako Riceputi o svemu ovomu razlaže (Sv. IV. str. 72. *retro* i str. 73):

»*Ne Registri manuscritti di Mons. Ponzoni Arciv(escovo) di Spalato si ritrova la medesima catena di nomi tra li prelati di Salona, detratti li quattro che si sono notati colla supposta* (t. j. *sottoposta) linea. Similmente nella Sala dell' Arcivescovado si vedono schierati tra gli altri anco questi nomi sotto alle stemi, con li quattro di meno, come presso al Ponzoni, e non all' Acutheis.*

Poco però rilieva questo divario: poichè ò siano 34, ò siano 38 sono nomi tutti, o quasi tutti intrusi nel Catalogo de' Presuli Salonitani. Dico quasi tutti, perchè non è inverisimile che Teodoro, posto tra l'ultimo Massimo inanzi a Giovanni Ravennate sia nome reale, e questo fosse il Vescovo che doppo di Massimo contemporaneo à S. Gregorio reggesse la Chiesa di Salona sino all' anno che fu distrutta.

Quanto a tutti gli altri è manifesto che sono nomi inventati, ò pure di altri soggetti differenti dai Vescovi Salonitani. Se Massimo il quale dalle lettere di S. Gregorio è certo che vivea l'anno 597. fosse morto quell' anno stesso, non correrebbero tra di esso, e Giovanni

---

[41] *Illyr. Sacr.* I. str. XIV. — „*Cronaca Dalmatica* a. I. (1888.)" Le fonti del' Illirico Sacro I.

[42] Ovaj IV. svezak ne nosi ime auktora. Ali obzirom na okolnost, da je on cio napisan talijanskim jezikom, i da je O. Filip Receputi bio počeo pisati svoju povijest Ilirika ovim jezikom, a osobito obzirom na okolnost, da rukopis u ovom Svesku veoma sliči rukopisu pisma Riceputieva, koji smo donijeli na Tab. XXVI. ovoga časopisa god. 1912., zaključujemo, da je Riceputi napisao ovaj cio IV. svezak. Na tabli XXX. donašamo stranu 79. *retro* ovog IV. Sveska, da se vidi sličnost ovih dvaju rukopisa. U desnom stupcu ove stranice ima opazaka napisanih latinskim jezikom, što se opaža i na mnogim drugim stranicama. Sva je prilika, da su ove opaske rukopis Farlatiev, koji je ovdje nadodavao literaturu odnosnu na ova pitanja. Svesci i stranice, na koje se Farlati u ovim opaskama pozivlje, imaju biti onih rukopisa, u kojima je bio sakupljen materijal za povijest Ilirika, a bilo ih je, kako smo rekli, preko 300 svezaka.

Ravennate il quale fu circa l' anno 642, se non anni 45 e come in anni 45 può dirsi che sedessero 38 Arcivescovi, e di vantaggio fosse sede vacante per alquanto tempo, cioè, come si è notato di sopra per almeno tra l' eversione della città, e la restituzione della Sede?

Di più non è nissuno di tutti questi 38 Vescovi dell' Acutheis raccolti rimasta menoma cosa, dove di tutti li precedenti, e i succedenti è rimasta qualche memoria.

Si consideri ancora che l' Archidiacono autore più antico dell' Acutheis non fà nissuna memoria di questi Prelati interposti; anzi se non espressamente in forma però non oscura da ad intendere di aver supposto, che tra Massimo, e Giovanni non fosse altro Pastore; poichè appena termina il racconto di Massimo con queste parole: »Sicque huius Maximi causa sopita est«, che passa incontinente a riferire la presa, e la disfatta di Salona con questa particola congiontiva: »Interea Salonitana Vrbs propter Barbarorum vicinitatem, qui eam quotidianis insultibus impugnabant, ad deteriora labi quotidie cogebatur. Archid. in fine cap. 6 et in in. cap. 7 pag. 316 col. 2. Quella voce Interea *mostra che sopraviveva ancora Massimo, quando soprastavano gli Avari e li disordini del governo ecclesiastico e politico faceano pronostici di sterminio all' infausta Città; come poi frappoco successe. Ora se Massimo sedeva presso al tempo che Salona fu sterminata, seguita, che o nissuno o solo Teodoro fosse Pastore de' Salonitani inanti à Giovanni Ravennate, il quale fu il primo doppo che li Salonitani dispersi si raccolero e ottennero la riposizione della loro Metropolitana Sede.*

Per non dire però, che li sudetti 38 nomi siano affatto vani, e sognati potrebbesi credere, che fossero i nomi de' Canonici, e altri principali del Clero Salonitano à tempi di Massimo ultimo Vescovo: ò pure che fossero que Diaconi, e Preti compagni di Giovanni Ravennate, li quali come scrive Porfirogenito gli furono assegnati dal Sommo Pontefice per cooperatori nella grande conversione, che si descrive nel primo capo del seguente libro di tutta la Dalmazia orientale ed occidentale da Durazzo sino all' Istria. Porph. de adm. Imp. cap. 31 ap. Luc. Lib. I. de Regno cap. 11. pag. 44. col. 2.«

Ovaj rukopis koji počimlje »*Istoria Sagra dell' antichissima e cospicua chiesa Salonitana ora detta Spalatense*« itd. iz god. je 1716., kako je na naslovnom listu napisano. U ono doba bijaše dakle Riceputi našega mnijenja, da je ono 38 imena biskupa umetnuto „intrusi" i da oni ne spadaju u Katalog solinskih ni u oni spljetskih biskupa. Istina je, da je Riceputi polazio sa pretpostavke, da je crkvena hijerarhija u Solinu počela Dujmom,

učenikom sv. Petra, a u Spljetu Ivanom Ravenjaninom, polovicom VII. v., ali ovo u stvari ništa ne mijenja. U broju biskupa mi se slažemo sa Riceputijem, a na temelju ovoga broja pa i drugih dokaza, mi smo zaključili, da je crkvena hijerahija u Solinu i u Spljetu počela mnogo kasnije nego li to tradicija hoće.

Riceputi je kasnije promijenio svoje mnijenje i to, sva je prilika, pod uplivom Farlatija, te je tako nastao Rimski Katalog, njihovo zajedničko djelo. Moglo bi se prigovoriti, da pošto je Riceputi umro god. 1742., a prvi je svezak Illyricum sacrum izašao god. 1751., dakle devet godina kasnije, da je sam Farlati, poslije Riceputieve smrti, došao do ideje, da ono 38 ili 40 imena, uzme za prave biskupe solinske i spljetske, te ih razdijeli megju jednom i drugom crkvom. Ovo nije vjerojatno, jer u ovomu slučaju bilo bi trebalo preurediti sasvijem gradivo povjesničko sakupljeno, osobito prvi svezak Illyricum sacrum, a za ovo bilo bi trebalo mnogo vremena. Nego i bez obzira na ovu okolnost, imamo dokaza u samomu Rimskomu Katalogu, da su oba, Riceputi i Farlati, ovu rabotu izveli. Rimski Katalog, kako je tiskan u I. sv. Illyricum sacrum i kakav se nalazi u X. sv. Fanfogninih rukopisa, svršava god. 1719., sa nadbiskupom Cupilli-em. U doba dakle, kada je ovaj Rimski Katalog dovršen, bili su oba Riceputi i Farlati živi, i oba su skupa radili oko Illyricum sacrum za skoro dvadeset godina, kako to sam Farlati kaže[43].

Od razorenja Solina do polovice IX. v. nemamo dakle nego najviše pet biskupa. Prama ovom broju nije moguće ni pomisliti, da je crkvena hijerarhija u Spljetu bila osnovana oko polovice VII. v. To je moralo biti mnogo kasnije, tek koncem VIII. v. Ivan Ravenjanin utemeljitelj crkvene spljetske hijerarhije, nije počeo biskupovati god. 650., nego obilatih sto godina kasnije. Do ovoga je zaključka, na temelju A. Cutheis-ova Kataloga

[43] Evo što ob ovim odnošajima megju njima i o zajedničkomu njihovu radu Farlati piše: „*Haec provincia* (t. j. zadaća pisanja Illyricum Sacrum) *mihi delata cum esset, ego equidem meae tenuitatis conscius, nec ignarus cui viro succederem, et quanta esset huius historiae expectatio, verebar, ne tanti operis molem maiore animo, quam consilio subiisse existimarer; sed cum in hisce studiis annos fere viginti versatus operam meam qualemcumque Patri Philippo, inutilem fortasse, assiduam quidem certae praebuerim, nullus mihi tergiversandi locus relinqui, nulla iniuncti laboris subeundi satis iusta excusatio esse videbatur*". (Illyr. Sacr. I. p. XXVI).

kod Lučića, došao XVIII. v. i Bollandista Henschenius, koji nije znao za prijeporno pitanje o dobi postanka crkvene hijerarhije u Spljetu, te stvar nepristrano i bez prisvojene misli proučio. On ovako piše: „*At quando ipse patria Ravennas Legatus a Summo Pontifice, et quo anno ad partes Dalmatiae missus fuerit, et in Archiepiscopum ordinatus, non indicatur. Videtur saeculo VIII. vixisse, quia post ipsum dicuntur sedisse Petrus, Marianus, Martinus, Leo, Petrus II., dein circa annos 840, Justinus, ut de hoc Thomas cap. 13 tradit et omnes reperiuntur in memoria Archiepiscoporum Salonitanae et Spalatensis Ecclesiae apud Lucium pagina 385.*“[44]

Istina, Farlati je primjetio Hensheniju, da mnogi drugi Katalozi nose mnogo više biskupa nego li A.Cutheisov, ali, kako vidjesmo, ne stoji da mnogi Katalozi to nose, nego samo nekoji i to veoma mali broj, njih četiri na broju. P a i to je istina, da se dokumenti ne cijene po broju, nego po vrije dnosti, i da glas jednoga samoga može posvjedočiti više nego li muk mnogih. Uz to mi znamo, odakle su imena biskupa došla u neke Kataloge i koliko oni vrijede. Ostaje dakle mnijenje Henschenijevo neoborivo, pojačano još dokazima, koje evo ovdje iznijesmo.

U Kronotaksi solinskih biskupa istakli smo dovoljno važnost Begnina Kataloga, koji je prepisan bez drugotnih namjera, pa je od potrebe, da donesemo ovdje opet jednu bilješku, koja je napisana u istomu Katalogu iza Teodora, zadnjeg solinskog biskupa, a pred Ivanom Ravenjaninom. Ova bilješka glasi: D i u s e d e s v a c a t, t. j. dugo je ostala ispražnjena solinska biskupska stolica. Ovu opasku nije Begna izmislio, jer je i on sigurno, kao i svi drugi tada, živio pod uplivom prisvojene misli, da je crkvena hijerarhija u Solinu i Spljetu bila neprekidna. On je i ovu opasku, kao što i biskupe, prepisao iz kojeg starijeg izvora. A onaj d i u s e d e s v a c a t ne može značiti nešto malo godina, nego mnogo i mnogo godina; kako je vidjeti iz dokumenata, preko sto godina.

Da priglavimo.

Ni jedan povjesnički dogagjaj, ni jedan dokumenat ne uoblašćuje nas na zaključak, da je crkvena hijerarhija započela u Spljetu malo godina iza razorenja Solina. Katalog Rimski, koji je mnogo kasnije nastao, ne može biti ni najmanje u ovome pitanju mjerodavan, a u koliko je dopušteno na nj se osloniti, dokazuje baš obratno, jer je jasno kako i zašto su mnogi biskupi

[44] F a r l a t i, III. str. 20.

u nj umetnuti. Ostali Katalozi, Toma Arcidjakon, pa i povješnički dogagjaji, koji su se u našim zemljama u ono doba razvili, dokazuju da u Spljetu, iza razorenja Solina, nije bilo biskupa barem za preko jedan vijek.

Nego ako Spljet, nasljednik Solina, nije imao biskupa, je li ga bilo na otocima, kamo, po razorenju Solina, kako svjedoči Toma Arcidjakon, bjehu Solinjani pribjegli, t. j. Šolta, Brač, Hvar, Vis, Korčula?[45] Opisivanje ovoga naseljenja po otocima, koje čitamo u VIII., IX. i X. pogl. Tomine Historiae, mnogo je fantastično, a da bi ga se moglo u cjelini prihvatiti; ali da nam Toma i ne kaže, možemo pomisliti, da se je onaj mali broj Solinjana, koji je mogao ispod avarskog mača uteći i ostao na životu, razbjegao po otocima, jer kopno bijaše u rukama Avara. Na ovim su otocima Solinjani ostali više vremena. Toma ne kaže kako dugo, ali piše, da im je bilo dodijalo stanovati na otocima, jer zemlja nepiodna, a ne bilo niti pitke vode; uz to srdce ih vuklo u njihovu staru postojbinu. Neki Severus stao ih nagovarati, da se povrate u svoju domovinu: „*Erat autem inter Salonitanos qui ad proximas insulas seccesserant, vir quidam Severus nomine, cujus domus fuerat iuxta columnas palati supra mare. Hic quia prae ceteris majori auctoritate pollebat, magnus Severus appellabatur. Iste cepit adhortari concives, ut ad patriam redirent*«. Svima se dopao savjet Severov i zaključiše, da će se povratiti, te da će bogatiji sagraditi sebi kuće, a oni koji to ne bi mogli, da će stanovati u okolnim kulama Dioklecijanove Polače, dočim prosti puk da će se nastaniti u podzemne posvogjene prostorije ove Polače. I uzeše sobom žene i djecu i ugjoše u Polaču, koja bijaše sagragjena, da bude kraljevski dvor, a ne grad: »*et uenientes intrauerunt predictum edificium, quod non pro ciuitate sed pro regia aula constructum erat*«. Malo je bilo naroda, što se povratilo, pripovijeda ovdje Toma, u protuslovju s onim, što je malo prije rekao, tako malo da nijesu mogli niti svu Dioklecijanovu Polaču napuniti, nego se svi udomiše u južnom dijelu iste, koji gleda na more. Nije dakle trebalo graditi kuća, niti je trebalo u kulama stanovati, bijaše dovoljna Polača i to samo njezin južni dio. Malo a malo počeše stanovnici izlaziti iz nje i obragjivati obližnja polja. Netom su vogje Gota za ovo čuli, počeše navaljivati na nje, pustošiti im polja i zapriječivati im da izlaze iz grada. Tad se gragjani dogovoriše i poslaše poslanstvo Carevima, da bi im dozvolili u Spljetu

[45] *Histor. Salonit.* pogl. VIII. str. 28.

stanovati i posjedovati okolne zemlje. Carevi im to udijeliše i naložiše vogjama Gota i Slavena, da ne smetaju Latine u njihovu posjedu: »*Tunc ciues, inter se consilio habito, legationem miserunt ad imperatores Constantinopolitanos, supplicantes et petentes, ut liceret eis in Spalato habitare, et territorium sue ciuitatis Salone iure pristino possidere. Quod et factum est. Nam impetratis omnibus, quae uolebant, ad concives suos legati redierunt, portantes sacrum rescriptum dominorum principum. Jussio etiam ad duces Gotorum et Sclauorum missa est districte precipiens, ut nullam salonitanis ciuibus in Spalato degentibus molestiam irrogarent*«. Poslije ove naredbe, kaže Toma, da su se Hrvati umirili, malo a malo počeli s Latinima u Polači opčiti, trgovati i megjusobno se ženiti. »*Accepta ergo iussione principum, non fuerunt ausi ulterius contra Spalatenses arma mouere. Tunc inter eos pace composita, ceperunt Spalatenses cum Sclavis paulatin conuersari, comertiorum negotia exercere, connubia iungere, ac paccatos eos sibi et familiares reddere*«. (pogl. X. str. 32—3 sl.).

Iz ovoga pripovijedanja Tomina istaknuti ćemo samo jednu okolnost, koja nam može rasvijetliti dobu, kada su se po prilici Solinjani povratili s otoka u Spljet.

Kako smo vidjeli, Hrvati nijesu bili kršteni, nego početkom IX. vijeka, a kada su se Splječani, koji su bili kršćani, š njima počeli ženiti, to pretpostavlja, da su i Hrvati bili kršćani. Povratak dakle Splječana sa otoka nije mogao slijediti nego početkom IX., ili najranije koncem VIII. vijeka.

Dok su Solinjani bili na otocima, gdje je za rimskog doba bilo pučanstva, jesu li imali — da se na prijašnje pitanje povratimo — svoga biskupa? Čini nam se, da ovo nije vjerojatno. Barem do sada mi nemamo nikakva spomena o kakvoj biskupskoj stolici na otocima dalmatinskim, osobito onim prema Spljetu, za razdoblje od VII.—XII. v., izuzam Hvar, gdje nalazimo biskupa tek XII. v., t. j. god. 1147. Poganskoga i kršćanskoga života bilo je na otocima Šolti, Braču, Hvaru, osobito u Starom Gradu, pa i na Visu i na Korčuli.[46] Da je bilo biskupa

[46] Gutscher, *Vor und frühgeschichtliche Beziehungen Istriens und Dalmatiens zu Italien und Griechenland.* Graz 1903. — Idem, *Istrien und Dalmatien im klassischen Unterricht,* Graz 1904. — CIL. III. Index p. 2687. 2703 2690.— Na otoku Šolti se je ovo zadnjih godina ušlo u trag starinskim spomenicima iz prehistorične, grčke, rimsko-poganske, pa i kršćanske dobe. U Grohotama, glavnome mjestu Šolte, ima više sarkofaga i pokrivala istih sa znakovima kršćanskim, monogramima Krstovim itd. *Bull. dalm.* 1898. str. 183. sl. 1899. str. 236. sl; 1891. str. 120.; 1909. str. 40. — Sr. br. 22, 30 god. 1891.

na otocima, teško da bi se bila sva odnosna tradicija izgubila. Takogjer je nevjerojatno, da bi se biskup bio preselio VII. ili VIII. v. sa otokâ u Spljet, t. j. iz mjesta, u kojemu bi bili njegovi predšasnici za preko sto godina stanovali i kroz to doba uredili ne samo hijerarhiju, da li stolnu crkvu i biskupske dvore, da bi, naime, sve ovo bili ostavili i došli u Spljet, gdje za stanovanje nije bilo ništa uregjeno, gdje su u neposrednoj blizini bili Hrvati, koji kao pogani, ne bi bili puštali u miru njih Latine i kršćane. Da je u istinu bila biskupija na otocima, koja se je smatrala nasljednicom Solina, i da se je jedan dan ta biskupija preselila u Spljet, nema dvojbe, da bi se bilo na taj kontinuitet pazilo i da u Katalozima spljetskih biskupa ne bi bila nastala praznina od polovice VII. pa dalje sve do IX. v. A baš ovo razdoblje fali u Katalozima spljetskih biskupa. Da fali nekoliko biskupa, dalo bi se još lako razumjeti; da su ispremješani, i to se je moglo tekom vremena dogoditi, nego ih baš nema.

Ciccarelli[47] donosi u prije navedenomu svomu djelu o Braču (str. 91 sl.) jedan dokumenat iz god. 1405., koji je napisao neki Domnus de Cranchis, a u komu, uz neke vijesti o prvom pučanstvu na ovomu otoku, ob opustošenju ovoga sa strane varvara i o naseljenju solinskih bjegunaca, navagja natpis, koji bi bio on našao u selu Škripu, a glasi:

»*Salonitani et Epetiani cives Braciae, Oppidum*
Desolatum concorditer pro domicilio refabricant
Et Florus Presbyter benedicendo dicat
Vitaliano Pontif. et Heraclio Const. Augusto«.

br. 41, 48, 129. iz g. 1911. c. k. Konservatora u Spljetu. Na Braču su, megju Splitskom i Škripom, glasoviti kamenolomi, u kojima je lomljen kamen vapnenac za Dioklecijanovu Palaču. *Bull. Dalm.* 1900. str. 18. sl.; 1908. str. 86. sl.; Pauy-Wissowa, RE. s. v.; Ciccarelli, *Osservazioni sull'isola di Brazza* str. 28. sl. U Škripu se nalazi više rimskih sarkofaga. Blizu Novog Sela na Braču, u predjelu Bunja, u kamenolomu nazvanu Kamenprag, nalazi se sarkofaga sličnih onima u Solinu, a na akroterijama dvaju Krstov monogram, od kojih je jedan (br. 439. Kat. D.) u Arheološkomu Muzeju u Spljetu. Sr. br. 108, 125. megju spisima Muzeja god. 1912. U Bolu se nalaze pokraj općinske česme dva pokrivala sarkofaga sa križem. — U mjestu Lovrešćini na Braču, megju Postiram i Pučišćam, našasto je važnih spomenika iz kršćanske dobe. *Bull. Dalm.* 1909. str. 37. sl. U Starom Gradu na Hvaru izbilo je u zadnje doba spomenika iz kršćanske dobe iz VI—VII. v. *Bull. dalm.* 1906. str. 233.

[47] Ciccarelli, o. c. str. 91. Sr. *Starohrvatska Prosvjeta* 1906. (II) str. 105.

I ako je ovaj natpis, kako je dobro opazio Jireček[48] sumnjiv zbog jezika i stila, ipak ne bi se moglo tvrditi, da je sasvim patvoren. Kako sam Florus kaže, ovaj je natpis bio veoma težak za čitanje, te je lako da je on što izostavio, što pridodao, a što loše prepisao, te stoga natpis ne odaje epigrafični stil VII. v. Ali Florus je rimsko ime, a car Heraklij Konstantin (g. 641.—668.) i Papa Vitalijan (g. 657.—672.), koji su u ovome natpisu imenovani, historične su osobe i to baš u drugoj polovici VII. v. Jezgra dakle ovog natpisa imala bi, po nami, biti autentična, jer se ne vidi za koju svrhu bio bi ga Florus, ili tko prije njega, falsificirao. U njemu je imenovan car i papa, za datiranje istoga, a ne biskup, kako je to bio običaj,[49] što dakako daje u oko. I ovaj natpis, ako je autentičan, bio bi dokaz da biskupa na Braču i na susjednim otocima nije bilo u VII. v.

Napomenut nam je još, da se u životu franačkoga kralja Ludovika pripovijeda o prepirkama, koje su bile nastale u ovo doba megju Slavenima i Latinima radi granica *»de finibus Dalmatorum, Romanorum et Slavorum«*, koje su bile riješene g. 817. po posebnom mješovitom povjerenstvu, poslanu na lice mjesta, u komu su bili grof Kadolah sa franačke strane, a Nikeforos sa strane cara Leona Armenca (813.—820.).[50] Sva je prilika, da je ovaj historični dogagjaj baš onaj isti, o komu pripovijeda i Toma ondje gdje piše, da su nastale prepirke radi smetanja posjeda spljetskoga sa strane Slavena i da je car bizantinski sve to uredio, naredivši vogjama Slavena, da ne smetaju Splječanima, a ovima pak dao posebno pismo *»rescriptum dominorum principum«*, koje je potvrgjivalo njihova prava. Ako je ovo o čemu pripovijeda Toma i ono uregjenje granica megju Slavenima i Latinima jedan te isti čin, tada i u ovomu imamo jedan dokaz više, da su se Solinjani kasno s otoka u Spljet povratili, jer po Tomi careva naredba na vogje Slavena, da ne uznemiruju Splječane, bila je dana malo kasnije onoga doba, u koje su se Solinjani povratili u Spljet, a uregjenje granica po carevima uslijedilo je god. 817. Dakle malo prije uregjenja granica, dosljedno malo prije ove careve naredbe, Solinjani su se povratili s otokâ u Spljet.

[48] *Die Romanen in den Städten Dalmatiens* etc. str. 30. Nota 3.

[49] *Bull. Dalm.* 1906. p. 294. Nota 1.

[50] Rački, *Documenta,* p. 317.; Jireček. o. c. p. 32.

Iz svega se ovoga vidi, da nam je VIII. vijek uopće dosta mutan za Dalmaciju, kako je to dobro Jireček opazio. U njemu najmanje poznajemo imena osoba, vlasti, a imena su nam biskupa skroz nepoznata.[51]

Iz ove tame ipak toliko prodire na svjetlost, da se može zaključiti, da u Dioklecijanovoj Polači nije bilo VII.—VIII. v. nego malo pučanstva i da je u Spljetu utemeljena biskupska stolica oko g. 800. Sve ostalo nije no prosta legenda, koja je još XIII. vijeka, za Tome Arcidjakona, bila nejasna, stopro se stvarala, a kasnije uzela maha i napokon konkretni oblik u »*Illyricum Sacrum*« Farlati-a.

Ako bacimo pogled na biskupije po ostaloj Dalmaciji vidjet ćemo, da su i one VIII. v. bile obumrle. U Rabu kroz cio VI., VII. i VIII. v. nije ostala uspomena nijednoga biskupa; tek g. 986. spominje se biskup Petar. U Zadru se ne zna takogjer za nijednoga biskupa sve do biskupa Donata iz početka IX. v. Kako u ovim dvjema biskupijama, tako u svim ostalima, koje spominju dva solinska Koncila god. 530. i 533., ili nema više biskupa, ili su njihove stolice popunjene tek IX., X. ili čak XI. vijeka, a u Makarskoj stoprv XIV. Ovomu se nećemo ni najmanje čuditi, ako svrnemo pozornost na tadašnje dogagjaje. Hrvati, koji su ove zemlje osvojili i u njima se nastanili, bijahu pogani i kao takovi su ostali duže vremena. U primorskim gradovima, koji su ostali na nogama, mora da je život bio kukavan. U ovim su gradovima stanovnici dugo vremena živili od proizvoda sa otoka, kako Konstantin Porfirogenet opaža.[52] O redovitim i uregjenim odnošajima i u crkvenom i gragjanskom pogledu, ne može biti govora. Ako je po svoj Dalmaciji bilo teško, ako su svi primorski gradovi oćutili udarac varvara, koji su sve rušili, što im je pod ruke palo, to je moralo najgore biti glavnomu gradu pokrajine, Solinu i njegovoj okolici, kako to ruševine ovoga grada svjedoče. Nesiguran bijaše život u Solinu i okolici, nesiguran bijaše kasnije i na otocima, gdje rano išče-

[51] Jireček o. c. p. 32.: „Am wenigsten wissen wir über das VIII. Jahrhdt. Namen der magistri militum, duces, ypati und tribuni von Dalmatien aus dieser Zeit sind unbekannt, ebenso die Namen der Bischöfe".

[52] De administr. imp. III. str. 143, 17—18.: *διὰ τὸ εἶναι τὸν πόρον τῆς ζοῆς αὐτῶν ἐκ τῆς θαλάσσης*; str. 146, 17—18: *ἐργάζοντο δὲ τὰ κάστρα τῶν Ῥωμαίων τὰς νήσους, καὶ ἔζουν ἐξ αὐτῶν*. Jireček o. c. p. 30: „nach dem Zeugnisse des Kaisers lebten die Städte lange von den Einkünften der Inseln, wobei besonders die vor Spalato gemeint sind".

zava djelomice rimski elemenat, a djelomice se seli u Dioklecijanovu utvrgjenu Polaču. U to doba, koncem VIII. ili početkom IX. v., imamo dosta pučanstva u Spljetu, u to doba imamo i biskupa u ovomu gradu.

Latini Spljeta ponosili su se svojim porijetlom i svojom prošlošću, a Rim bijaše im bez dvojbe pri ruci: stezala ih je jedna krv i jedna vjera. Pa kad Splječani zatražili biskupa, Rim im ga rado dao. I jer nitko nije mogao imati većeg prava na povlastice crkve solinske do spljetske, i ove im je sve Rim podijelio. Tim je lašnje bilo ovo isposlovati, što se crkva spljetska zvala tada solinska crkva, pa još IX. i XI. v. Nadbiskup spljetski zove se god. 852. nadbiskup crkve solinske »*Salonitanae ecclesiae archiepiscopus,* crkva spljetska zove se g. 852. *sancta Salonitana ecclesia,* a nadbiskupija spljetska još g. 1075. *salonitana metropolis.*[53]

[53] Rački, *Documenta,* str. 3—4, 14, 210.